
De ogen
van de tiran
Willy Schuyesmans

Over dit boek

Thebe sterft aan de pest. Alleen koning Oedipus kan de stad redden als hij de man vindt die de vorige koning Laios heeft gedood. Dat heeft het goddelijk orakel gezegd. Oedipus spreekt een vloek uit over de moordenaar, maar beetje bij beetje lijkt die vloek op zijn eigen hoofd terecht te komen.

In dit klassieke toneelspel van Sophocles - hier als verhaal verteld - krijgt Oedipus te horen dat de noodlottige voorspelling waar hij al zijn leven lang voor op de vlucht is, toch uitkomt: hij heeft zijn vader vermoord en met zijn moeder geslapen.

Willy Schuyesmans

De ogen van de tiran

De Oedipus van Sophocles

Jeugdroman

ePUB

COLOFON
DE OGEN VAN DE TIRAN
DE OEDIPUS VAN SOPHOCLES

ISBN 978-94-913-6190-6
D/2013/Willy Schuyesmans, uitgever/
NUR 284 308

De eerste druk van *De ogen van de tiran - De Oedipus van Sophocles* verscheen in 2002 bij uitgeverij Altiora in Averbode onder het wettelijk depotnummer D/2002/39/57.

Doelgroep: vanaf 13 jaar
Trefwoord: jeugdboeken, toneel, klassiek, mythe, Grieks

Website: **www.schuyesmans.be**
E-mail: **willy@schuyesmans.be**

voor Fred en Rita
die mij van Oedipus en Jocaste deden rillen.

Dit is het verhaal van Oedipus.
Hij loste de buitenissigste raadsels op.
Hij was machtig
en menigeen was jaloers op hem.
Maar je zult zien
hoe hij in een moeras van ellende terechtkomt.
Prijs dus nooit de dag gelukkig
voor de avond is gevallen.

De pest

De stank en het gemurmel waren het moeilijkst te verdragen. De lijkreuk lag 's nachts als een verstikkende deken over de stad en niemand die de onbegraven doden durfde aan te raken. Wie stierf, werd op zijn beddengoed naar buiten gesleept. Soms wachtte men niet eens tot hij dood was, maar liet hem stervend achter op de stoep. Mannen, vrouwen, kinderen, hun naakte lijven zwart met etterende builen. Ze bleven liggen tot ze in de genadeloze middagzon gistend uit elkaar spatten.

In het begin haalden de doodgravers de lijken 's ochtends op. Maar toen ook zij in hun oksels en hun liezen de zwarte zwelling merkten, vluchtten ze de stad uit, vruchteloos hopend zo nog aan de dood te ontkomen. Wie nog gezond was, hield zijn adem in of sloeg een natte doek voor zijn mond als hij de straat op moest.

Haast nog moeilijker te verdragen, was het murmelen dat dag en nacht opborrelde uit de vele tempels op en rond de markt en op de heuvels rond de stad. Het was afkomstig van radeloze, kromgegroeide vrouwen die hun kinderen en hun man hadden zien sterven en alleen nog heil verwachtten van de oliepitten en de wierook op de zwartgeblakerde altaren van de goden. Hun knieën bloedend van het schuiven over onbehouwen tempeltrappen, hun lippen onophoudelijk en onwillekeurig bewegend, niet meer in staat ze stil te houden na zoveel maanden prevelen, bidden, smeken en klagen.

Wat is het toch dat Thebe tergt? Het is de pest die kinderlijven uitzuigt tot ze gapen als de pop van een insect. Het is de pest die Thebe geselt en gezwollen buiken barsten doet.

En dan opeens, op een ochtend, als bij afspraak, besloot de jeugd dat het genoeg was geweest. Ze stroomden samen op de markt en trokken onder de leiding van een priester in stoet naar het paleis van de tiran dat op een heuvel lag, net buiten de stad. Onderweg sneden ze lange olijftakken af en zwaaiden die boven hun hoofd, zoals smekelingen dat doen. Op de trappen van het paleis knielden ze neer en riepen om de tiran.

Het duurde niet lang voor Oedipus zelf naar buiten kwam. Hij liet zijn blik dwalen over de radeloze jongelingen en toen hij de priester zag die hen aanvoerde, wenkte hij hem naderbij. Dan sprak hij tot zijn volk:

'Jeugd van Thebe, ik weet waarom jullie gekomen zijn. Ik zie de olijftakken in jullie handen en vanuit de stad stijgt samen met de wierook het kermen en het klagen van de vrouwen op. Mijn dienstboden hebben me verteld over de pest die de stad in haar greep houdt. Maar ik wil het van jullie zelf horen. Vertel op: waarom zijn jullie hier? Zijn jullie bang? Verwachten jullie iets van mij? Ik zal jullie helpen als ik kan. Het zou harteloos zijn als jullie leed mij niet zou raken. Vooruit, spreek op.'

De oude priester kwam naar voren en nam het woord.

'Koning Oedipus', zei hij, 'ik spreek hier niet namens mezelf, want ik ben oud en veel heb ik niet meer van dit leven te verwachten. Ik spreek namens de jeugd van Thebe, want voor hen is er geen toekomst. Onze stad wordt door elkaar geschud als een schip in de storm en kan zich met moeite redden uit de diepte die haar opslokt. Vruchten rotten aan de bomen, beesten sterven in de stal en kinderen bezwijken in de buik van hun moeder. De stad kreunt onder de pest.'

Oedipus boog luisterend het hoofd, kruiste zijn armen en drukte de knokkels van zijn linkervuist tegen zijn lippen.

'We weten, Oedipus, dat jij geen god bent', ging de priester verder. 'Maar we hebben jou tot koning verkozen. Misschien kun jij onze zaak bepleiten bij de goden. Toen jij destijds naar onze stad kwam, heb je ze

bevrijd van de verschrikkelijke sfinx. Met de hulp van de goden heb je toen ons leven gered. Daar is iedereen het over eens. Daarom, machtige Oedipus, vragen wij vandaag opnieuw je hulp. Jij bent de enige die ons kan helpen, want ervaring is de beste raadsman. Alleen jij kunt Thebe redden. Laat het niet zo zijn dat wij later moeten zeggen: eerst heeft hij ons gered, daarna heeft hij ons laten stikken. Maak van Thebe weer een stad. Breng ons vandaag evenveel geluk als toen, want als Thebe crepeert, hebben we geen koning meer nodig. Het heeft toch geen zin koning te zijn van een woestijn. Zeg nu zelf: wat heb je aan een mast als het schip is vergaan?'

Oedipus knikte langzaam en dacht na. Dan deed hij een stap naar voren, zodat zijn antwoord niet tot de priester was gericht, maar rechtstreeks tot het volk, en sprak met luider stem:

'Jeugd van Thebe, ik weet wat je van mij verwacht. Ik weet het goed genoeg. Ik ken de pijn die jullie lijden. Ik weet wat jullie afzien. Maar geloof me: niemand in Thebe lijdt zoveel als ik. Jullie lijden om jezelf en om niemand anders. Mijn hart huilt om de hele stad, en om mezelf en om jullie allemaal. Denk maar niet dat ik hier rustig lag te slapen toen jullie me daarnet gewekt hebben. Weet dat ik al veel om jullie heb geweend. Vele nachten heb ik wakker gelegen, piekerend over hoe ik de stad van de pest kan verlossen. Denk maar niet dat ik nog niets heb gedaan. Deze week nog heb ik na rijp beraad mijn eigen schoonbroer Kreon naar het orakel van Delphi gezonden om daar van Apollo te vernemen wat ik moet zeggen of doen om Thebe te verlossen. Bezorgd tel ik de dagen af, want hij blijft langer weg dan ik verwachtte. Maar als hij straks thuiskomt, zal ik alles doen wat de goden mij gebieden. Ik zou immers een slechte koning zijn als ik dat niet deed.'

Op datzelfde moment was er enig tumult achter in de menigte. De jongelingen weken uit elkaar om een wagen door te laten, voorafgegaan door een heraut. Kreon stapte van de wagen en keek enigszins ontsteld

naar het samengetroepte volk rond het paleis van zijn schoonbroer. De heraut baande voor zijn meester een weg door de menigte waarlangs Kreon gehaast de trap opliep. Oedipus liep op hem toe en verwelkomde hem.

'Blij je te zien, Kreon. Is de reis goed verlopen? Je brengt goed nieuws, mag ik hopen? Wat hebben de goden je gezegd?'

'Goede dingen', antwoordde Kreon. 'Dat denk ik tenminste. Een kwaad is minder kwaad als het ten goede keert.'

'Mooi zo', zei Oedipus zichtbaar tevreden. 'Maar wat hebben ze dan gezegd? In jouw woorden hoor ik hoop noch vrees.'

Kreon keek zenuwachtig om zich heen en wierp een vragende blik op zijn schoonbroer.

'Zeg ik het hier waar iedereen bij is? Zouden we niet beter naar binnen gaan?' Hij fluisterde bijna.

Maar Oedipus antwoordde luid en krachtig zodat zelfs degenen die op de achterste rijen stonden hem duidelijk konden verstaan:

'Zeg het hier, zodat iedereen het kan horen. Want ik heb meer met hen te doen dan met mijn eigen leed.'

'Goed dan', antwoordde Kreon, niet helemaal op zijn gemak. 'Dan zeg ik maar wat ik van de goden heb vernomen en wat ze ons hebben bevolen, al lijkt hun voorspelling mij duister. Ze zeggen dat de kiem van de pest in deze stad wordt gekoesterd en dat jij, Oedipus, die schandvlek moet uitroeien voor ze heel Thebe heeft besmet.'

Oedipus gooide zijn hoofd in zijn nek en keek hulpeloos naar de hemel.

'Hoezo, uitroeien? Wat voor een schandvlek is het dan?'

'Thebe werd besmet door een moord', ging Kreon verder. 'Jij moet die moord wreken door de moordenaar te doden of voorgoed uit de stad te verbannen.'

'Welke moord? Waar hebben de goden het over?'

Een schokgolf ging door de menigte. Iedereen bleek meteen te weten om welke moord het ging. Alleen Oedipus wist het niet.

'Voor jij Thebe van de sfinx verloste en hier koning werd', legde Kreon hem uit, 'was Laios hier koning.'

Oedipus knikte. Dat had hij gehoord.

'Laios werd vermoord,' ging Kreon verder, 'en nu willen de goden dat jij de moordenaar straft.'

'Ha!' riep Oedipus uit. 'En waar is hij dan? Die moord is al zo lang geleden. Hoe moet ik nu nog de moordenaar vinden?'

Maar Kreon vervolgde onverstoord: 'De goden hebben me gezegd dat je hem in deze stad moet vinden. Als je zoekt, zul je hem vinden. Zoek je niet, dan zal de moordenaar ontsnappen.'

Oedipus trok zijn wenkbrauwen op, krabde zich achter de oren en dacht een hele tijd na. Dan liep hij op Kreon toe en ondervroeg hem – stiller pratend nu – een hele tijd over de omstandigheden van de moord.

'Is Laios bij hem thuis vermoord?' vroeg hij. 'Of ergens op het veld? Of buiten de grenzen van de stad?'

'Hij was uit Thebe vertrokken om het orakel te raadplegen', legde Kreon uit. 'We hebben hem nooit teruggezien.'

'Was er dan geen getuige van de moord? Geen reisgezel of dienstbode? Heeft niemand het gezien?'

'Ze kwamen allemaal om', zei Kreon met spijt. 'Slechts één is aan de slachting ontsnapt. Maar die herinnerde zich haast niets.'

'Wat wist hij dan nog wel?' vroeg Oedipus ongeduldig. 'Het minste spoor heeft belang. Het kan ons een sprankel hoop geven.'

'Hij zei dat de aanvallers met velen waren toen ze Laios hebben gedood. Het was overmacht.'

'Waar haalde de moordenaar het lef vandaan?' vroeg Oedipus ontzet. 'Was hij misschien betaald door iemand uit de stad?'

'Dat hebben wij toen ook gedacht', knikte Kreon. 'Maar in die

donkere tijden hebben wij geen wreker kunnen vinden.'

Oedipus dacht diep na.

'Toch nog een laatste vraag, Kreon', zei hij ten slotte. Waarom hebben jullie destijds niet meteen naar de moordenaar gezocht?'

Kreon sloeg zijn ogen neer.

'We waren bang, Oedipus. De verschrikkelijke sfinx met zijn verraderlijk gezang had ons verboden naar de moordenaar te zoeken.'

'Een raadsel dus', zei Oedipus schamper, nu weer luider sprekend en zich richtend tot de jongeren die ongeduldig op de trappen drumden. 'Goed. Dan zal ik deze zaak van bij het begin hernemen. Ik zal die moord oplossen omdat de goden het vragen en omdat het land het nodig heeft. Ik doe het niet om een verre vriend te plezieren, maar in mijn eigen belang. Die schandvlek moet hier weg, om wie het ook mag gaan. De moordenaar van Laios heeft het misschien ook op mij gemunt. Door Laios te wreken, verdedig ik ook mezelf. Vooruit, jeugd van Thebe, gooi die olijftakken toch weg en verzamel de bewoners van de stad. Niemand zal me nu nog tegenhouden. Met de hulp van de goden zal ik vandaag nog overwinnen. Zo niet, dan zullen we samen ten onder gaan.'

De klacht

Druk pratend over wat ze gehoord hadden, daalden de jongeren van Thebe de berg af naar de stad. Voor de enen smaakten de woorden van de goden zoet, maar anderen waren bang en vroegen zich af wat de goden van hen wilden. Eisten ze een onnoemelijk offer van de stad? Wilden ze misschien een offer dat elk jaar opnieuw moest worden gebracht?

Toen ze in de stad waren aangekomen, hoorden ze het klagen van de mannen en de vrouwen in de tempels. Voor het altaar van Artemis op de markt zat een oude vrouw geknield en met geheven armen luidop een litanie te bidden:

'Ik bid eerst tot u, onsterfelijke Athena, dochter van Zeus en tot uw zus Artemis die over de aarde heerst en voor wie wij dit ronde altaar hebben gebouwd. Ik bid tot u, Apollo, schrikwekkende god. Als jullie goden de dood kunnen keren, snel Thebe dan te hulp. Jullie zijn hier al eerder geweest. Toen hebben jullie het onheil dat de stad bedreigde een halt toegeroepen en het afgeleid naar een ander land. Kom ons weer te hulp.'

Wat verderop zat een uitgemergelde oude man bevend op een steen. Met een trillende onderlip keek hij de voorbijlopende jongeren aan en klaagde:

'Ik moet toch zoveel leed verdragen. Het hele volk is ziek. Ik weet niet hoe we ons moeten redden. De velden blijven dor en vrouwen gaan huilend dood terwijl ze hun kinderen baren. Zie toch hoe de ene Thebaan na de andere opspringt als een vogel en kronkelend van de koorts in elkaar zakt om te sterven in de ondergaande zon.'

'Bij zoveel pest sterft de hele stad', zei een meisje dat het niet langer kon aanzien. 'Zie hoe de doden blijven liggen. Niemand treurt nog om hen en ze worden niet eens meer begraven.'

'De lijken besmetten de hele stad en brengen zo weer nieuwe dood', antwoordde een ander. 'Jonge vrouwen en oude moeders bidden en klagen hun zinloze leed op de offerstenen van de goden. Overal hoor je hun snerpende stemmen, hun treurige klacht. Ach, goden, wees toch mild voor deze stad en laat ons zien wat je kunt.'

'Het lijkt wel of een oorlog woedt', sprak een derde. 'Zelfs al zie je geen schilden of zwaarden, ook al hoor je geen krijgsgewoel, toch is er dat allesverzengende vuur, toch hoor je ons huilen en weeklagen. Jaag de pest weg, het land uit, de zwarte zee in of de oceaan. Misschien houdt de oorlog dan even op vannacht.' En hij voegde er bitter aan toe: 'Dan kan hij morgen nog wat meer verwoesten.'

En samen baden ze:

'Goden, als jullie het onweer beheersen, bliksem de pest dan neer. Schiet met je gouden boog je beste pijlen af. Misschien kun je hem daarmee tegenhouden. Werp jullie brandende fakkels vanuit de bergen. God van dit land, god met de gouden haartooi, god van het feest die je volgelingen verdooft en in vuur zet, jaag met je vuur de oorlog weg, ook al is hij zelf een god.'

Teiresias

Nog voor de zon haar hoogste punt had bereikt, stroomde het volk van Thebe opnieuw samen op de trappen van Oedipus' paleis. Niet alleen de jongeren waren teruggekeerd, maar ook de vrouwen hadden hun wierook en hun tempels in de steek gelaten, mannen verlieten hun velden en werkplaatsen en alleen wie waakte bij een zieke of een stervende bleef achter in de stad.

Toen al het volk was aangekomen, kwam Oedipus naar buiten en hief zijn armen omhoog. Het geroezemoes verstomde. Toen sprak de tiran:

'Volk van Thebe, ik heb gehoord wat je me vraagt en ik zal jullie helpen. Wie luistert naar mijn raad zal ik beschermen en jullie lijden zal ik verzachten. Van de moord op Laios weet ik niets. Die is gepleegd voor ik burger was van deze stad. Ik moet mij dus verlaten op wat jullie weten. Daarom kondig ik nu voor alle Thebanen het volgende af: als iemand van jullie weet door wiens hand Laios, de zoon van Labdakos, is vermoord, dat hij het mij vertelt. Als iemand van jullie Laios heeft vermoord, dat hij niet zwijgt. Hij hoeft niet bang te zijn. Hij krijgt van mij een vrijgeleide om de stad te verlaten. Als iemand van jullie weet heeft van een vreemde die Laios zou hebben gedood, dat hij zijn geheim niet bewaart. Ik zal er hem dankbaar voor zijn en hem belonen. Maar wie het weet en toch blijft zwijgen – omdat hij bang is om zichzelf of een vriend te beschuldigen – mag deze straf verwachten: wie hij ook zij, ik verbied dat iemand hem nog in zijn huis ontvangt, hem aanspreekt of met hem naar de tempel gaat om te offeren of te bidden. Ik wil dat men hem de stad uitjaagt, want hij besmet ons met de pest. Dat hebben de goden mij

gezegd. Ik vervloek de moordenaar van Laios en wens hem alle rampen van de wereld toe, zelfs al vind ik hem in mijn eigen huis, in mijn eigen familie. Doe wat ik jullie vraag. Doe het voor mij. Doe het voor de goden. Doe het voor dit land hier dat crepeert omdat zijn oogst verrot en omdat alle goden het negeren.'

Oedipus zweeg en luisterde naar de huiveringwekkende stilte die boven de menigte leek te trillen in de middagzon. De koning keek zijn onderdanen aan en had medelijden met hen.

'Mannen en vrouwen van Thebe,' ging hij verder, nu stiller sprekend met hoorbare ontroering in zijn stem, 'het was niet meer redelijk dat jullie zo'n smet bleven dulden. Jullie nobele koning werd vermoord en jullie hadden de dader moeten opsporen. Nu draag ik de macht die hij hier vroeger had. Ik slaap in zijn bed en huwde zijn vrouw. Als hij kinderen had gehad, zouden mijn kinderen en zijn kinderen broers en zussen zijn geweest. Het noodlot heeft hem gedood en dus kom ik voor hem op alsof hij mijn eigen vader was. Met alle middelen die mij ter beschikking staan, ga ik overal op zoek naar de moordenaar van Laios. Voor wie me tegenwerkt, vraag ik de goden: geef ze geen vruchten meer op hun veld, geef ze geen kinderen meer bij hun vrouw, laat ze verrotten door de pest of door nog erger. Maar voor wie doet wat ik bevolen heb, vraag ik de goden om gerechtigheid en deernis.'

Een niet meer zo jonge man die op de eerste rij stond, deed een stap naar voren en zei: 'Oedipus, je hebt ons nu vermaand. Alles goed en wel, maar ik heb Laios niet vermoord en ik weet ook niet wie het wel gedaan mag hebben.'

Een vrouw, verscholen in de menigte, voegde daar met een schelle stem aan toe: 'Is het niet veeleer aan de goden om ons de naam van de moordenaar te vertellen?'

Waarop een man, instemmend: 'Zij zijn het toch die willen dat wij hem straffen.'

Oedipus stak bezwerend zijn hand in de hoogte en zei:

'Het is juist wat je daar zegt. Maar een mens kan de goden toch niet dwingen!'

'Er is nog iets, Oedipus', riep een jonge man die aan zijn rechterhand stond en de hele tijd al heel aandachtig had geluisterd.

'Spreek op, vriend, wat dan?'

'De ziener Teiresias', antwoordde de jongen. 'Kunnen we hem niet om raad vragen? Hij is vertrouwd met de goden. Zeus zelf schonk hem de gave der voorspelling.'

'Ik heb allang aan hem gedacht', knikte Oedipus. 'Op aanraden van Kreon heb ik al twee keer een bode uitgestuurd om hem te halen. Maar hij daagt niet op en dat verbaast me.'

'Hij heeft een andere versie van de feiten,' zei de jongen, 'al is het wel een oud en vaag verhaal.'

'Welke versie dan?' wilde Oedipus weten. 'Al wat men mij vertelt, zal ik onderzoeken.'

'Laios zou doodgeslagen zijn door reizigers.'

'Dat heb ik al eens gehoord', antwoordde Oedipus. 'Maar is er een getuige van? Heeft iemand het gezien?'

'Als de moordenaar nog een greintje angst kent, zal hij vast wel onder de indruk zijn van je vervloeking', vleide de jongen nog.

Oedipus haalde zijn schouders op:

'Wie niet bang is voor de daad, is zeker niet bang voor een woord.'

Een man die onderaan de trappen stond en nog maar pas was aangekomen, zette zijn handen aan zijn mond en riep: 'Teiresias komt eraan! Ik heb hem zopas ingehaald, nauwelijks enkele ogenblikken geleden.'

Het duurde inderdaad maar even voor de blinde ziener van de goden verscheen tussen de olijfbomen in de laatste bocht van de weg die naar Oedipus' paleis voerde. Hij werd geleid door een jonge knaap op

wiens schouder hij steunde. De menigte maakte eerbiedig plaats voor hem toen hij moeizaam de trappen besteeg om tot bij Oedipus te komen. Terwijl hij klom, hoorde hij met zijn geoefende oren hoe de mensen fluisterden dat hij degene was die de moordenaar kon aanwijzen, dat hij de enige mens was die de waarheid kende. Op zijn vermoeide gezicht viel echter niet de minste reactie te bespeuren.

Toen hij eindelijk voor de koning stond, begroette deze hem:

'Teiresias, jij die alles doorziet, die doordringt in alles wat gezegd mag worden of niet gezegd mag worden, die weet wat bij de goden gebeurt en bij de mensen, jij bent blind, maar toch heb je gezien welke ramp Thebe treft. Wij zien geen uitweg meer. Jij bent de enige die de stad kan redden. Waarschijnlijk heb je al vernomen dat de goden aan Kreon hebben gezegd dat de pest de stad pas zal verlaten als wij de moordenaars van Laios doden of verbannen. Spaar ons dus niet. Vertel ons wat je uit de vlucht van de vogels vernam of wat je helderziendheid je ingeeft. Red jezelf, red de stad en red mij. Red ons van de schande die de moord op Laios hier gebracht heeft. Alleen jij kunt ons redden, Teiresias. Jij bent onze enige hoop. Er is niets mooiers op aarde dan je naaste te helpen.'

De blinde ziener gromde nors en mompelde:

'Ho, het is een afschuwelijke straf om wijs te zijn, als die wijsheid zich tegen de wijze keert. Ik weet het allang, maar ik ben het vergeten. Anders was ik zeker niet gekomen.'

'Wat heb je nu, Teiresias?' zei Oedipus. 'Je lijkt me helemaal van streek. Wat is er aan de hand?'

Teiresias liet zijn hoofd zakken en sprak stil, maar met aandrang:

'Laat me gaan, Oedipus. Luister je naar me? Laat me naar huis gaan nu het nog kan. Dan kunnen we misschien de last nog dragen van de schande die ons treft. Ik mijn deel, jij het jouwe.'

Oedipus keek hem verstoord aan en sprak:

'Je bent de stad die jou te eten en te drinken geeft niet bepaald dankbaar als je verzwijgt wat je weet. Je kraamt onzin uit!'

'Integendeel!' bitste Teiresias terug. 'Ik wacht me wel voor onzin. Ik praat niet zoals jij met woorden die je zelf zullen treffen.'

'In godsnaam, Teiresias!' riep Oedipus ongeduldig uit. 'Als je iets weet, loop dan niet weg. We smeken het je, desnoods op onze knieën.'

De koning liet zich tegelijk op één knie vallen en strekte zijn armen uit, al was dat gebaar veeleer bedoeld voor het wachtende volk dan voor Teiresias, die het niet kon zien. Toch leek die het te hebben gemerkt, want hij keerde zich naar de menigte en verhief zijn stem.

'Jullie allemaal hier, jullie weten nog niets. Nooit zal ik onthullen wat ik weet, want ik wil jullie niet nog meer rampen onthullen.'

Oedipus werd nu echt kwaad. Hij greep Teiresias bij zijn schouders en schudde de oude man door elkaar.

'En wat dan nog?' riep hij uit. 'Jij weet meer over de moord op Laios en je wilt het ons niet vertellen! Besef je dat je zo de stad in het verderf stort? Je bent een verrader!'

'Ik wil niemand pijn doen', antwoordde Teiresias hem met een onbeschrijfelijke treurigheid in zijn stem. 'Jou niet en mezelf niet. En stel me nu asjeblieft geen vragen meer. Het heeft geen zin. Van mij zul je niets vernemen.'

'Ah, blinde rotzak die je bent!'

Oedipus duwde de oude man bruusk van zich af, zodat die achterwaarts struikelde en viel. Gelukkig kon de knaap die Teiresias begeleidde, hem opvangen. Er ging een kreet van ontzetting door de menigte, maar Oedipus leek daar alvast niet kalmer van te worden.

'Al was mijn hart van steen, jij bracht het nog tot razernij! Je wilt dus niets meer zeggen? Je blijft zwijgen?'

Oedipus sprak deze woorden op dreigende toon. Teiresias echter die nog steeds op de grond zat, leunend op de knaap, zwaaide met zijn

opgeheven arm en riep, uitzinnig van woede:

'Jij noemt mij een rotzak, Oedipus. Je scheldt me uit. Maar je weet niet half hoe het met jezelf gesteld is.'

'Nu maakt hij ook zijn koning nog verdacht!' riep Oedipus verontwaardigd. 'Schande voor de stad! Wie zou niet kwaad worden als hij zoiets hoort?'

Teiresias wendde zijn gezicht van Oedipus af en sprak, rustig nu, maar duidelijk verstaanbaar voor de menigte:

'Ach, de rampen komen er heus wel aan, ook als ik mijn mond niet opendoe.'

'Jij bent het die me moet zeggen welke rampen eraan komen', beet Oedipus hem toe.

'Ik zeg niks. En word nu maar zo kwaad als je wilt.'

In twee stappen stond Oedipus bij hem en greep hem bij zijn dunne, grijze haren. Hij zou hem geschopt hebben als het volk niet had toegekeken. Nu duwde hij het hoofd van de grijsaard achteruit en keek hem in zijn dode ogen.

'Als ik woedend ben, dan zwijg ik niet. Dan zeg ik wat ik weet. En dit weet ik nu zeker: jijzelf hebt die moord beraamd en hem gepleegd. Allicht niet alleen, want je bent blind en je hand weet niet waar te treffen.'

Teiresias sloeg met zijn hand op zijn voorhoofd en lachte honend:

'Is het dat wat je denkt, Oedipus? Luister dan goed naar wat ik je nu zeg: doe maar wat je daarstraks hebt bevolen. Maar zwijg tegen mij en zwijg tegenover iedereen. Want van jou komt de schandvlek die dit land kapotmaakt.'

Oedipus draaide zich om en stak zijn handen in de lucht.

'Dat staat daar maar te vloeken. Dat is niet eens beschaamd! Je denkt toch niet dat zoiets ongestraft kan blijven?'

'Ach, ik ben al buiten het bereik van jouw bedreigingen. Ik ben bij de Waarheid.'

'Wie mag je die waarheid dan wel geleerd hebben? Je toverkunsten?'

'Jij hebt ze me geleerd. Want jij hebt me verplicht te spreken. Tegen mijn zin.'

'En wat heb je dan precies gezegd?' beet Oedipus hem toe. 'Zeg het nog eens, zodat het beter tot me doordringt.'

'Heb je het dan nog niet begrepen, Oedipus?' zei de oude man. 'Wil je me echt dwingen tot spreken?'

'Ik ben niet zeker dat ik je goed begrepen heb', spotte Oedipus. 'Leg het nog eens uit.'

Teiresias haalde diep adem en sprak, bijna plechtig:

'Ik zeg je, Oedipus, jij bent de moordenaar die je zoekt.'

'Nog zo'n lasterlijke aantijging! Daar zul je voor boeten, man.'

Teiresias was echter op een punt gekomen waarop hij zich niet meer wilde, niet meer kon inhouden. Uitdagend riep hij uit:

'Zal ik je woede nog wat aanwakkeren? Zeg ik nog meer?'

'Je zegt wat je wilt. Onzinnig gewauwel is het en niets meer!'

'Ik zeg je: je weet niet wat voor leven je leidt, Oedipus. Je leeft in schande met wie je lief is. Je hebt er geen benul van hoe schandelijk het met je is gesteld.'

'Zwijg, onverlaat! Ben je dan niet bang voor mijn straffen?'

'Ik kan je straffen wel verdragen. De Waarheid is sterk.'

'Dé Waarheid wel, maar jouw waarheid vast niet. Je verstand en je oren zitten al even potdicht als je ogen.'

Teiresias schudde zijn hoofd:

'Wat je mij nu verwijt, zal het volk straks jou verwijten, Oedipus.'

'Jij leeft in duisternis, Teiresias. Hoe kun je dan mij of om het even wie treffen? Wij leven immers in het licht.'

'Ik hoef jou niet te treffen. Dat doen de goden wel.'

Oedipus sloot vol onbegrip zijn ogen en dacht na. Plotseling richtte

hij zich weer tot de blinde en zei fel:

'Heeft Kreon dit alles misschien bedacht? Of jijzelf?'

Teiresias stootte een kreet vol ongeloof uit en riep:

'Van Kreon heb jij niets te vrezen, Oedipus. Voor jou is Oedipus een gevaar.'

Oedipus gooide nijdig zijn hoofd in zijn nek en liep op zijn bedienden toe die een paar passen daarvandaan de ruzie met stijgende bezorgdheid volgden.

'Heb je het door?' riep hij ze toe. 'De koningskroon, het geld, de macht! Het verleent luister aan je leven, maar het steekt de ogen uit van wie het zien. Voel je hoe Kreon - de trouwe Kreon, die ik mijn vriend noem sinds mijn eerste dag in Thebe - hoe die onderkruiper mij van de troon wil stoten? De troon die deze stad mij nota bene ongevraagd geschonken heeft! Dan stuurt hij mij die kwakzalver, die oplichter die helder ziet waar geld rinkelt, maar stekeblind is als het om voorspellen gaat.'

Hij draaide zich om en liep weer op Teiresias toe:

'Hé, jij daar! Heb je eigenlijk ooit al het bewijs geleverd dat je de toekomst kunt voorspellen? Waarom heb jij de Thebanen destijds niet het verlossende woord ingefluisterd waarmee ze zich van de sfinx konden bevrijden? Omdat een dwaas als jij dat woord niet kon vinden! Daarvoor moet je een échte ziener zijn en die kunst heb je noch van de vogels, noch van de goden geleerd. Maar ik kwam hier, ik die toch niets ken. Ik hoefde de vogels niet te raadplegen. Ik dacht alleen maar na en ik deed zo de sfinx creperen. En zo iemand wil jij hier buitenwerken! Je ziet jezelf vast al zitten naast de troon van Kreon, niet? Maar het zal je zuur opbreken, Teiresias. Jou en al wie mij samen met de pest dacht te verjagen. Als je niet zo'n oud wrak was, zou ik met jou doen wat je mij wilt aandoen.'

De oudste bediende kon het niet meer aanzien. Hij nam Oedipus even terzijde en sprak fluisterend:

'Oedipus, asjeblieft, dit hoeft toch niet! Wat Teiresias zegt, is hem door zijn woede ingegeven, maar ook jij laat je door je toorn meeslepen. Daar gaat het nu toch niet om. Het enige wat telt, is dat we moeten uitzoeken wie de goden kunnen hebben bedoeld.'

Teiresias, die intussen was opgestaan, bleek echter niet van plan zich op zijn kop te laten zitten. Met luider stem – want hij wilde dat iedereen hem goed zou verstaan – riep hij:

'Oedipus, jij mag dan de tiran zijn, ik ben niet van plan mij door jou de mond te laten snoeren. Ik ben immers niet jouw dienaar, maar de dienaar van de goden. Ik kan de bescherming van Kreon dus best missen. Luister echter naar wat ik je wil zeggen: jij verwijt me dat ik blind ben. Zeker, jij hebt je ogen nog, maar je bent ziende blind. Het dringt niet tot je door hoe diep je bent gevallen, met wie je samenhokt en wie je bent. Weet je eigenlijk wel uit wie je bent geboren? Je bent de pest voor al degenen die je lief zijn, zowel hier als in het dodenrijk. Straks word je dit land uitgejaagd door de vloek die aan je bloed kleeft en je beurtelings zal kwellen om je vader en om je moeder. Nu is het nog dag voor jou, maar heel gauw al wordt het nacht. Overal zal men je geween horen en in de bergen is gauw geen plek meer te vinden of men luistert er naar de echo van je klacht. Je zult merken welke onveilige haven het huwelijk is. Van andere rampen heb je nog geen idee. Ze maken je de broer van je eigen kinderen. Vooruit maar, scheld op Kreon of op mij om wat ik zeg. Maar dit is een uitgemaakte zaak: er is geen mens die zo de speelbal van het lot werd als jij.'

Terwijl Teiresias sprak, trok het bloed weg uit Oedipus' gezicht. Hijgend van woede kreet hij luid:

'Moet ik dit uit zijn mond verdragen? Loop naar de hel, rotzak! Maak dat je wegkomt. Mijn paleis uit! En vlug een beetje!'

Een brede spotlach groeide op Teiresias' mond, terwijl hij rustig zei:

'Als jij me niet had gevraagd, was ik niet gekomen.'

'Had ik geweten dat je zo'n onzin zou uitkramen, dan had ik je niet gevraagd.'

'Voor jou lijkt het onzin wat ik je zeg, maar voor je ouders, voor hen die je verwekten, was het wijsheid.'

'Voor wie? Wat bedoel je? Wie heeft mij verwekt?' vroeg Oedipus ongerust.

'Vandaag word jij geboren. Vandaag word jij gedood.'

'Je spreekt in raadsels, man.'

'Jij bent toch degene die alle raadsels oplost', spotte Teiresias.

'Ja, lach maar om wat mij groot heeft gemaakt.'

'Wat jou groot heeft gemaakt, zal jou ook verdelgen.'

'Dat kan me niks schelen', zei Oedipus bars. 'Als het de stad maar redt.'

'Kan ik dan nu weg?' vroeg de blinde ziener.

'Je kunt gaan. Hier loop je toch maar in de weg en je ergert mij. Verdwijn, en folter me niet langer.'

'Goed, dan ga ik', zei Teiresias. 'Maar laat me eerst nog zeggen waarvoor ik was gekomen. Van je bedreigingen ben ik niet bang. Je kunt mij toch niets doen. Maar luister naar wat ik zeg: de moordenaar van Laios, die jij sinds vanochtend met zoveel ijver zoekt, is hier. Men denkt misschien dat hij een vreemde is. Maar vandaag nog zal blijken dat hij tot zijn eigen ongeluk in Thebe is geboren. Op de dag dat hij eindelijk zal zien, wordt hij blind. Hij was rijk, maar nu wordt hij een bedelaar, een zwerver die struikelend over zijn eigen voeten wegtrekt naar vreemde streken. Meteen zal het voor iedereen duidelijk worden dat hij de broer èn de vader is van zijn kinderen, dat hij de zoon is èn de man van de vrouw die hem op de wereld zette, dat hij zijn eigen vader in het bed verving nadat hij hem vermoordde. Ga nu naar binnen, Oedipus, en denk diep na over wat ik je heb gezegd. Als je mij op één leugen kunt betrappen, schreeuw dan maar van de daken: Teiresias is stekeblind.'

De oude ziener wenkte de knaap en op hem steunend, daalde hij de trappen af, terwijl de menigte uit elkaar week om hem door te laten. Oedipus keek hem verbijsterd na, zuchtte diep en verdween ten slotte met rasse stap en zonder nog een woord te zeggen zijn paleis in.

De angst

Van zo gauw Oedipus zich had teruggetrokken en Teiresias uit het gezicht was verdwenen, kwamen de stemmen los. De ene vroeg zich af wie de goden toch konden bedoelen, wie de moordenaar toch was. Anderen waren van mening dat de goden de moordenaar zelf wel zouden opjagen met bliksem en vuur en dat hij wellicht toch niet kon ontsnappen, zelfs al liep hij sneller dan de wind. Maar nog anderen waren ervan overtuigd dat de goden wilden dat ze zelf op zoek zouden gaan. Maar waar dan? vroeg een ander. Hij verschuilt zich misschien wel in de bossen of in de grotten in de bergen. Nog een ander had zelfs medelijden met de opgejaagde moordenaar, die nu rondzwierf als een door zijn kudde verstoten stier.

'Hij moet wel eenzaam zijn, want niets is zo troosteloos als moeten vluchten. Hij wil vast de goden mijden, maar dat lukt hem niet, want de goden houden zich altijd op in de buurt van de mens.'

In een ander groepje werd zwaar geredetwist over wat zich zonet voor hun ogen had afgespeeld: de ruzie tussen de koning en de ziener.

'Wat Teiresias zegt, maakt me ongerust', zei een man met een bezorgd gezicht. 'Het maakt me bang, want Teiresias is een wijs man.'

'Ik kan toch niet geloven wat hij zegt', antwoordde een ander.

'Kun je het dan weerleggen?' zei de eerste weer.

'Ik weet niet wat ik ervan moet denken. De angst raast door mijn lijf en ik kan het allemaal niet meer volgen.'

'Maar heeft iemand van jullie weet van een vete tussen Laios en Oedipus?' bracht een derde tussen.

Niemand had ooit over zoiets gehoord. Nu niet, maar ook vroeger

niet.

'Ik zie niet in waarom ik nu opeens Oedipus zou moeten verdenken van zo'n lage moord op Laios', zei een meisje dat tot nog toe had gezwegen. 'Hij wordt door iedereen op handen gedragen. Ik zie geen enkele reden om me op hem te wreken.'

Ze kreeg steun van een jongen met zwarte krullen die achter haar stond:

'Ik ga ervan uit dat de goden weten wie de moord gepleegd heeft. Zij weten immers alles, zelfs wat de mens in het donker doet. Maar dat een mens - al is hij ook een ziener - meer zou weten dan ik? Dat neem ik niet aan. De ene kan natuurlijk wijzer zijn dan de andere. Maar zolang er geen bewijzen zijn tegen Oedipus, verwerp ik de beschuldigingen van Teiresias.'

Een potige kerel knikte instemmend:

'Dat Oedipus wijs is, staat als een paal boven water. Trouwens ook dat hij om Thebe geeft. Hij heeft het voldoende bewezen toen hij de sfinx verjoeg. Mij zul je dus niet horen zeggen dat hij een misdaad heeft bedreven.'

Kreon

Intussen was Kreon in allerijl gehaald door een van zijn bedienden. Toen hij hoorde hoe Oedipus hem had beschuldigd, was hij meteen gekomen om zich te verdedigen. Aangekomen voor het paleis zag hij dat de koning naar binnen was gegaan. Toen hij op de trappen een paar van zijn maats bemerkte, liep hij op hen af.

'Vrienden, ik verneem zopas dat Oedipus mij van iets vreselijks beschuldigt', zei hij tegen hen. 'Dat kan ik niet verkroppen. Dat moet rechtgezet worden. Als Oedipus blijft beweren – en nog wel op een moment dat de stad er zo slecht voorstaat – dat ik hem ook maar het minste in de weg heb gelegd, dat ik ook maar iets heb gezegd of gedaan dat hem kan schaden, dan wil ik geen uur langer meer leven. Zo'n leugen kan ik echt niet verdragen. Zo'n lasterlijke aantijging is niet alleen een zaak tussen Oedipus en mij. Een beschuldiging als deze maakt mij een verrader in de ogen van alle Thebanen, in jullie ogen en in de ogen van al die mij lief zijn.'

Kreon stond erbij als een geslagen hond. Maar zijn vrienden probeerden hem te sussen en zeiden:

'Ach, Kreon, dat meent hij immers niet. Oedipus heeft dat alleen maar gezegd omdat hij woedend was. Hij heeft er vast niet over nagedacht.'

Maar Kreon schudde zijn hoofd:

'Neenee, hij heeft durven denken dat Teiresias hier om mijnentwille is komen liegen.'

'Dat heeft hij inderdaad gezegd', moest de ander toegeven. 'Maar waarom heeft hij dat gedaan?'

'Was hij wel bij zijn verstand toen hij dat zei?' vroeg Kreon beteuterd.

'Ik weet het niet', antwoordde zijn vriend. 'Ik oordeel niet over wat koningen zeggen.'

Een andere vriend stootte Kreon aan en zei:

'Daar! Vraag het hem zelf. Hij komt net weer naar buiten.'

Oedipus stond op de drempel van zijn huis en liet zijn blik over de verzamelde Thebanen glijden. Hij had zich blijkbaar opgefrist, want zijn haren waren nat. Het leek wel of zijn woede enigszins was bekoeld. Toen hij Kreon zag staan, leek het wel of hij door een zweepslag werd getroffen. Briesend stoof hij op zijn schoonbroer af.

'Kreon, hoe durf jij je hier nog te vertonen? Waar haal je het lef vandaan om nog naar mijn paleis te komen? Stuk ongedierte dat aast op mijn troon! Vertel me eens wat je bekokstooft.'

Oedipus stond nu recht voor Kreon, hun gezichten op nauwelijks een handbreedte van elkaar. Kreon sloot zijn ogen en boog zijn hoofd terwijl de koning op hem stond te schelden. Hij kon de speekseldruppeltjes op zijn wangen voelen.

'Denk je dat ik bang ben?' spuwde Oedipus hem toe. 'Of knettergek? Denk je dat ik jouw listen niet doorzie? Of dat ik me niet zal verweren tegen jou? Doe niet zo dwaas, Kreon, aan de macht te willen komen zonder de steun van vrienden, zonder relaties, zonder fortuin.'

Kreon opende zijn ogen, deed onwillekeurig een stap achteruit en sprak rustig, maar beslist tot zijn schoonbroer en koning:

'Oedipus, weet je wat jij moet doen? Luister jij nu naar mij zoals ik naar jou heb geluisterd en oordeel pas als ik klaar ben met spreken.'

Maar Oedipus was weer helemaal in de greep van zijn woede en bitste:

'Jij mooiprater, van jou hoef ik niets te horen. Ik heb je betrapt bij je arglistige spel, vastbesloten mij voetje te lichten.'

'Daar wilde ik je net over spreken', probeerde Kreon.

'Hang nu toch de onschuldige niet uit', spotte Oedipus.

Kreon zuchtte. Zijn stem klonk heel treurig toen hij zei:

'Als je denkt dat koppigheid een deugd is, dan heb je het mis.'

'Ha!' kaatste Oedipus terug, 'en als jij denkt dat een broer die zijn broer verraadt zijn straf kan ontlopen, dan heb jij het mis!'

'Daar heb je gelijk in,' zei Kreon gelaten, 'maar zeg me dan welk verraad ik heb gepleegd.'

'Heb jij er – ja dan neen – op aangestuurd dat ik die waarzegger zou laten komen?'

'Ik zou je nog steeds hetzelfde aanraden.'

'Hoe lang is het geleden dat Laios werd vermoord?'

'Dat is heel lang geleden.'

'Was Teiresias toen al een ziener?'

'Zeker. Men vond hem toen al even wijs als nu en zijn reputatie was al even groot.'

Oedipus, giftig grijnzend nu:

'Heeft hij in die tijd ooit iets over mij gezegd?'

'Nooit, voorzover ik weet.'

'En jullie zochten toen toch naar de moordenaar?'

'Natuurlijk deden we dat. Het was onze plicht. Maar zonder resultaat.'

'En waarom heeft die knappe knaap van jullie toen geheim gehouden wat hij vandaag onthult?'

'Geen idee. Ik zwijg liever over dingen waar ik niets van weet.'

'Er zijn nochtans dingen die je maar al te graag zegt!'

'Als ik iets wist, zou ik het je vertellen.'

Na dit spervuur van vragen liep Oedipus een paar passen van Kreon weg. Dan draaide hij zich bruusk om, wees met een dreigende vinger naar zijn schoonbroer en zei met een angstaanjagende

zelfverzekerdheid:

'Teiresias zou mij nooit met de moord op Laios in verband gebracht hebben als jij hem dat niet had ingefluisterd.'

'Je lijkt wel zeker van jezelf. Daar kan ik weinig tegen inbrengen. Maar wees zo goed, Oedipus, nu ook op mijn vragen te antwoorden, zoals ik op die van jou heb geantwoord.'

'Vraag maar op', zei de koning verveeld. 'Je zult in mij alvast geen moordenaar vinden.'

Kreon haalde diep adem, dacht even na en zei:

'Jij bent getrouwd met mijn zuster, Oedipus?'

'Daar kan ik moeilijk neen op zeggen.'

'Deelt zij met jou de koninklijke voorrechten?'

'Zij krijgt van mij wat ze verlangt.'

'En is het niet zo dat ik, als derde van de stad, van dezelfde voorrechten geniet?'

'Je slimmigheidjes verhinderen niet dat je een verrader bent, Kreon.'

'Oedipus, denk nu eens na', ging Kreon onverstoord verder. 'Probeer nu mijn redenering eens te volgen. Denk je nu dat er op de wereld iemand in mijn situatie rondloopt die niet zou kunnen kiezen tussen enerzijds koning te zijn en alle zorgen daarvan op zijn schouders te dragen en anderzijds géén koning te zijn, maar zorgeloos alle koninklijke voorrechten te genieten? Ik hoef die titel niet, als ik zonder titel – en zonder zorgen – dezelfde voorrechten bezit. Dankzij jou heb ik al wat ik nodig heb. Als ik koning was, zou ik veel tegen mijn zin moeten doen. Hoe zou het koningschap mij meer kunnen bevallen dan het zorgeloos uitoefenen van de macht? Ik ben niet zo dom nog meer te willen en er mijn gemoedsrust bij in te schieten. Iedereen groet me eerbiedig, iedereen vleit me. Wie iets van jou wil verkrijgen, komt eerst bij mij langs, want dat verzekert hem van succes. Zou ik dit alles opofferen in ruil voor de troon? Kom nou, Oedipus, ik zou wel gek

moeten zijn. Daar denk ik niet eens aan. Zelfs met een medeplichtige zou ik mij er niet aan wagen.'

Oedipus kruiste zijn armen voor zijn borst en keek nors naar de grond. Natuurlijk kon hij niets zinnigs inbrengen tegen de redenering van Kreon, maar de dreigende voorspelling van Teiresias had zijn verstand in een dichte mist gehuld en hij slaagde er niet in helder te denken. Kreon, die zag dat zijn woorden niet echt vat hadden op de koning, probeerde een laatste argument.

'Oedipus,' zei hij zacht met droefheid in zijn stem, 'als je een bewijs wilt van mijn goede wil, ga dan zelf naar Delphi en vraag er aan de goden of ik hun woorden juist heb overgebracht. Als ze je vertellen dat Teiresias en ik tegen jou hebben samengespannen, dood mij dan. Maar geef mij niet de schuld van wat hier gebeurt zonder dat je het kunt bewijzen. Het is verkeerd bandieten voor eerzame burgers te laten doorgaan, maar het is even verkeerd een eerbaar man voor een bandiet te verslijten. Een goede vriend kwijtspelen, is immers erger dan je leven te verliezen. Ik ben er zeker van dat je gauw de waarheid zult kennen, Oedipus. De tijd zelf zal het je bewijzen. Een verrader ontmaskeren, kost je niet meer dan een dag.'

Een van Oedipus' raadsheren, nam de koning even apart en fluisterde hem toe:

'Kreon lijkt me oprecht te zijn, Oedipus. Hij spreekt met verstand. Het lijkt me dat hij je wil behoeden voor een overhaast besluit.'

'Als iemand me snel en heimelijk wil vermoorden,' gromde de koning, 'dan moet ik snel toeslaan. Als ik besluiteloos blijf wachten, krijg ik zelf slaag. Ik sta schaakmat.'

Kreon begon inmiddels zijn geduld te verliezen.

'Wat wil je van mij, Oedipus?' riep hij uit. 'Wil je me het land uitjagen?'

'Het land uitjagen?' riep Oedipus nijdig. 'Ik wil je dood, niet je

ontsnapping.'

'Dan zul je eerst mijn schuld moeten bewijzen.'

'Je geeft het dus niet op?' vroeg Oedipus scherp.

'Niet zolang jij wartaal uitkraamt', ketste Kreon geprikkeld terug.

'Ik moet aan mijn eigen veiligheid denken.'

'Maar voor de mijne heb je geen oog.'

'Jij bent een schurk!'

'Stel dat je je vergist!'

'Dat maakt niet uit. Jij hebt je te onderwerpen, Kreon.'

'Niet aan een koning die zijn verstand verliest.'

'Ach Thebe, lieve stad Thebe, in godsnaam!'

'Ik heb Thebe even lief als jij, Oedipus.'

De ruzie tussen de koningen liep steeds hoger op en de verwijten vlogen als messen over en weer. Doodsbang keken de Thebanen op de trappen hoe hun koningen elkaar met woorden afmaakten. Ze slingerden elkaar de beledigingen in het gezicht en zelfs toen de dienaar van Oedipus hen smeekte ermee op te houden, gingen ze ermee door. Pas toen Jocaste, de koningin, in de deuropening van het paleis verscheen, leken ze te aarzelen. Jocaste kwam met besliste tred op hen af en riep uit:

'Hoe is het in godsnaam mogelijk dat koningen voor de ogen van het volk ruziemaken, alsof ze niet meer waren dan dronken vechtersbazen in een vulgaire kroeg? Jullie moesten je schamen. De stad staat op de rand van de afgrond en jullie maken je druk om een niemendal. Vooruit, Oedipus, naar binnen. En jij, Kreon, ga naar je huis en maak hier geen scène.'

'Maar, zus,' stamelde Kreon, 'je man wil mij het land uitjagen, mij doden zelfs!'

Jocaste keek Oedipus vragend aan.

'Ja, vrouw', gaf de koning toe. 'Ik heb hem betrapt op een samenzwering tegen mijn persoon. Daarom moet hij sterven.'

'De goden mogen me treffen als er één woord klopt van wat Oedipus beweert', riep Kreon wanhopig uit.

Jocaste keek haar man niet-begrijpend aan en zei gebiedend:

'In godsnaam, Oedipus, geloof hem toch. Hoor hoe hij zichzelf vervloekt als hij zou liegen. Dat moet je respecteren. Geloof hem ook uit ontzag voor mij en stel je niet zo aan tegenover allen die hier meeluisteren.'

De kordate taal van Jocaste scheen nieuwe moed te geven aan de raadsheren van Oedipus. Ze vroegen hem met aandrang te luisteren naar zijn vrouw.

'Wat wil je dan?' vroeg Oedipus. 'Wil je dan dat ik toegeef aan Kreon?'

'Hij is altijd geloofwaardig geweest', zei de ene. 'Ik zie geen enkele reden om hem nu niet te geloven. Bovendien wil hij zijn verklaring onder eed doen. Dat moet je eerbiedigen.'

'Besef je wel wat je van mij verlangt?' antwoordde Oedipus somber.

'Dat besef ik heel goed, heer.'

'Leg het me dan uit.'

'Kijk, heer, hij is je schoonbroer, hij wil zweren dat hij de waarheid spreekt en jij beschuldigt hem, slechts steunend op vermoedens.'

'Besef je wel dat je, door genade te vragen voor Kreon, in feite mijn doodvonnis tekent of op zijn minst mijn ballingschap verlangt?'

De raadsheer deed geschrokken een stap achteruit en zei:

'Bij god, nee, Oedipus. Hoe zou ik zoiets kunnen bedenken? Nog liever ging ik goddeloos en zonder vriend door het leven. Maar mijn hart bloedt omdat mijn land lijdt. Als nu ook mijn koningen nog ruzie gaan maken...'

Oedipus wendde zijn hoofd af en drukte zijn vuist tegen zijn tanden. Na enkele ogenblikken riep hij uit:

'Laat hem dan lopen, ook al wil hij me doden of het land uitjagen.

Hij maakt me toch te schande. Ik laat me vermurwen door jullie smeekbeden, al voel ik niets dan haat voor hem.'

Kreon, die het gesprek van op enige afstand volgde, zuchtte diep en sprak gedempt:

'Je laat me gaan, Oedipus, al is het tegen je zin. Maar als straks je woede is bedaard, zul je spijt hebben. Mensen als jij doen zichzelf het meeste pijn en misschien is dat maar goed ook.'

'Maak dat je wegkomt en laat me met rust!' riep Oedipus ongeduldig uit.

'Ik ga al, Oedipus, door jou miskend. Maar in de ogen van het volk zal ik altijd dezelfde blijven.'

Kreon draaide zich om en liep de trappen af, gevolgd door zijn vrienden. Het volk keek met ontzag naar hem en velen weenden, alsof ze voelden dat zijn aftocht ook voor hen niet veel goeds voorspelde.

De raadsheer van Oedipus richtte zich intussen tot Jocaste, nam haar apart en fluisterde haar met aandrang toe of ze Oedipus niet beter mee naar binnen zou nemen. Maar zij schudde verstrooid haar hoofd en antwoordde:

'Nee, ik wil eerst weten hoe die ruzie tussen mijn broer en mijn man is kunnen ontstaan.'

De raadsheer haalde zijn schouders op.

'Eerst hadden ze woorden. Daaruit groeiden vermoedens die leidden tot verwijten. Niets kwetst erger dan een onterechte beschuldiging.'

'De verwijten kwamen dus van beide kanten?' vroeg Jocaste.

De raadsheer knikte.

'Vertel me wat ze elkaar verweten.'

'Ach, Jocaste, laten we dat niet nog eens ophalen. Thebe heeft zo al genoeg te verdragen.'

Oedipus kreeg het ondertussen op zijn heupen toen hij zag hoe zijn

vrouw met zijn raadsheer stond te fluisteren.

'Zie maar wat er komt van al je goede voornemens', riep hij bitter uit. 'Eerst stil je mijn toorn en dan laat je me alleen!'

Zijn raadsheer liep meteen naar hem toe en suste:

'We laten je niet alleen, Oedipus. Het zou al te gek zijn dat we jou lieten vallen, jij die ons destijds de weg uit de ellende hebt gewezen. Red ons opnieuw uit de miserie, als het in je macht ligt.'

Jocaste duwde hem echter opzij, keek Oedipus recht in zijn ogen en vroeg rustig, maar beslist:

'In godsnaam, Oedipus, vertel me nu toch eens waarom je zo woedend bent geworden.'

'Ik zal het je vertellen, vrouw', antwoordde de koning. 'Jou vertrouw ik immers meer dan de anderen hier. Het gaat om een complot dat Kreon tegen mij heeft opgezet.'

'Zeg me precies waar het om gaat. Wat valt hem te verwijten?'

'Heel eenvoudig', zei Oedipus onthutst. 'Kreon beweert dat ik Laios heb gedood.'

'Waarop baseert hij zijn beschuldiging? Heeft hij het zelf uitgezocht? Of hebben anderen het hem verteld?'

'Hij heeft die verraderlijke Teiresias laten komen, die in zijn voorspelling liet uitschijnen dat de goden mij van de moord beschuldigden. Zo hoefde Kreon het niet zelf te doen.'

'Zet die beschuldiging toch uit je hoofd, Oedipus. Geen sterveling op aarde heeft echt de gave van de profetie. Luister naar wat ik je zal vertellen. Lang geleden heeft Laios in Delphi van de dienaars van Apollo vernomen dat zijn eigen zoon, een kind dat ik gedragen heb, hem zou vermoorden. Laios werd inderdaad vermoord, maar – als we de geruchten mogen geloven – door een bende struikrovers op een driesprong buiten de stad. Bovendien heeft Laios bij onze zoon nauwelijks drie dagen na zijn geboorte de voetjes samengebonden en

hem door een dienaar naar de bergen laten brengen om hem daar in de wildernis achter te laten. Het is duidelijk dat Apollo zijn voorspelling niet heeft kunnen waarmaken. Het kind is niet de moordenaar van zijn vader geworden en Laios is niet gestorven door de hand van zijn zoon, zoals hij had gevreesd. En toch was het precies dat wat de wachters van Apollo hadden voorspeld. Hecht dus geen enkel belang meer aan wat zogenaamde zieners voorspellen. Als de goden ons iets willen laten weten, zullen ze ons dat zelf wel vertellen.'

'Vreemd wat je me nu vertelt, vrouw', zei Oedipus. 'Ik ben er helemaal ondersteboven van en ongerust.'

'Wat brengt je dan zo in de war?' vroeg Jocaste bezorgd.

'Ik heb toch goed gehoord dat Laios op een driesprong werd vermoord?'

'Zo hebben ze het mij verteld,' antwoordde Jocaste, 'en tot nog toe heeft niemand dat ooit in twijfel getrokken.'

'In welke streek is het gebeurd?'

'In Phokis, waar de wegen van Delphi en Daulis samenkomen.'

'En hoe lang is dat geleden?' vroeg Oedipus met aandrang.

'Het gebeurde kort voor jij hier de macht overnam.'

Oedipus leek opeens door angst gegrepen en riep uit:

'Ai, Zeus, wat ben je met mij van zins?'

Jocaste greep haar man bij de polsen en trok hem tegen zich aan.

'Waarom ben je opeens zo bang, Oedipus?' vroeg ze ongerust.

'Vraag me niets meer', zei de koning heftig. 'Vertel me liever hoe Laios eruitzag. Hoe oud was hij?'

'Hij was groot, hij had al enkele grijze haren. Van gestalte leek hij wat op jou.'

Oedipus verborg zijn gezicht in zijn handen en jammerde:

'God, wat een ellende. Ik ben bang dat ik daarnet – zonder het te weten – een vreselijke vloek over mezelf heb uitgeroepen!'

'Wat zeg je nu?' riep Jocaste ontzet uit. 'Ik durf je nauwelijks nog aan te kijken.'

'Ik ben opeens bang dat de ziener wel kan zien', huiverde Oedipus. 'Nog één vraag, misschien brengt die uitsluitsel.'

'Angst verlamt mij', fluisterde Jocaste. 'Maar als ik kan antwoorden, zal ik antwoorden.'

'Reisde Laios in een klein gezelschap of had hij zijn hele hofhouding bij zich zoals een koning?'

'Ze waren met zijn vijven, onder wie één soldaat. Ze reisden met één wagen.'

Oedipus keerde zijn hoofd af en zei in zichzelf:

'Nu wordt alles me duidelijk.'

En dan, tot Jocaste:

'Wie heeft je dit alles verteld, vrouw?'

'Een knecht. De enige die het overleefde.'

'Leeft die nog steeds hier in het huis?'

'Neen. Toen hij dagen later terugkeerde en zag dat jij hier de plaats had ingenomen van zijn overleden heer, heeft hij me bij de hand genomen en me gevraagd hem opnieuw te laten vertrekken naar de bergen bij zijn kudde. Hij wilde zo ver mogelijk weg van de stad die hij niet meer wilde zien. Ik heb hem laten gaan. Zelfs een slaaf mag vergoed worden voor zoveel trouw.'

'Ik wil dat hij meteen terugkeert', beval Oedipus met koorts in zijn ogen.

'Dat kan', antwoordde Jocaste zacht. 'Maar waarom wil je hem zien?'

'Vrouw, ik ben bang dat ik daarstraks te voortvarend ben geweest in mijn woorden. Daarom moet hij komen.'

'Goed, hij zal komen. Maar kun je mij niet in vertrouwen nemen en me vertellen wat je hart bezwaart?'

'Dat zal ik je niet weigeren, nu ik zie hoe weinig hoop me nog rest. Wie kan ik in de gegeven omstandigheden beter in vertrouwen nemen dan jij?' zei Oedipus en hij vertelde haar zijn verhaal:

'Mijn vader is Polubos van Corinthe, mijn moeder Merope van Doris. Ginds werd ik beschouwd als een der meest vooraanstaanden van de stad tot er op een dag iets vreemds gebeurde, eigenlijk nauwelijks de moeite waard om je ongerust over te maken. Tijdens een feest kwam een dronkenman naar mij, behoorlijk in de wind, die me verweet een ondergeschoven kind te zijn. Ik voelde mij getroffen in mijn trots en piekerde er de hele dag over. Daags daarna vroeg ik mijn vader en mijn moeder om uitleg. Ze waren zeer verbolgen over wat die dronkenlap gezegd had. Hoewel hun tedere woorden me zalfden, bleef de belediging branden in mijn hart. Zonder er mijn ouders wat van te zeggen, trok ik naar de tempel van Apollo in Delphi, maar de god verwaardigde zich niet eens te antwoorden op mijn vraag. Hij stuurde me wandelen, maar niet voordat hij me de verschrikkelijkste rampen had voorspeld: dat ik met mijn moeder zou vrijen, dat wij onze monsterlijke kinderen het daglicht zouden laten zien, dat ik de moordenaar zou worden van mijn eigen vader. Toen ik dat gehoord had, wilde ik niet terugkeren naar Corinthe en ging op zoek naar een land ver daarvandaan, waar de verderfelijke voorspelling van de god nooit in vervulling kon gaan. Zo kwam ik tijdens mijn omzwervingen in de streek waar naar jouw zeggen de oude koning werd vermoord.'

Oedipus zweeg een moment, keek Jocaste aan met ogen, dof van ellende. Toen ging hij verder:

'Aan jou, mijn vrouw, zal ik de volle waarheid vertellen. Op een driesprong kruiste een wagen, getrokken door jonge paarden en voorafgegaan door een soldaat, mijn weg. Op de wagen zat een man die helemaal beantwoordde aan de beschrijving die jij me gaf. De soldaat en vervolgens de grijsaard zelf probeerden mij met geweld de pas af te

snijden. Als de eerste mij opzij wil duwen, word ik woedend en sla hem. Terwijl ik langs de wagen heen loop, grijpt de oude zijn zweep en slaat mij ermee in het gezicht. Ik betaal hem met gelijke munt. Ik sla hem met mijn stok. Hij valt achterover en rolt onder de wagen. Ik heb ze een voor een gedood.'

Weer zweeg Oedipus korte tijd. Hij slikte een paar keer, zocht wanhopig naar wat speeksel in zijn droge mond en zei toen met een benepen stem:

'Stel dat die reiziger echt Laios was, is er dan één man op de wereld ongelukkiger dan ik, meer vervloekt door de goden? Voortaan mogen noch burgers, noch vreemdelingen mij in hun huis ontvangen of zelfs maar het woord tot mij richten. Ze zullen me allemaal uit hun huis jagen. En wie heeft die vervloeking over mij uitgesproken? Ikzelf! Met de handen waarmee ik hem heb gedood, streel ik 's avonds zijn vrouw in zijn eigen bed! Wat een smeerlap ben ik, voor eeuwig besmet door wat ik deed. Ik moet mijn land uitvluchten. Het is me niet langer toegestaan mijn geliefden te zien. Ik kan zelfs niet terug naar mijn vaderland, op straffe van daar mijn moeder Merope te huwen of Polubos, de vader die mij heeft grootgebracht, te doden. Is het geen verschrikkelijke god die mij dit alles aandoet? Goden in de hemel, laat mij die dag toch nooit beleven! Haal mij toch weg van deze wereld voor je zo'n onheil over mij uitstort!'

Oedipus gooide zich als een geslagen hond in de armen van Jocaste, die hem troostend door de haren woelde. De raadsheer probeerde zijn koning te sussen:

'Je verhaal brengt ons in verwarring, Oedipus. Maar je moet niet alle hoop verliezen. Wacht tot je de getuige hebt gehoord.'

Oedipus richtte zijn hoofd op en keek zijn trouwe raadsheer droevig aan.

'Je hebt gelijk', zei hij. 'Die herder is mijn enige hoop.'

'Maar wat verwacht je dan van zijn getuigenis?' vroeg Jocaste niet-

begrijpend.

'Heel eenvoudig', antwoordde de koning. 'Als hij hetzelfde zegt als jij, ga ik vrijuit.'

'Wat heb ik dan voor bijzonders gezegd waar je blijkbaar hoop uit put?' vroeg de koningin.

'Die man heeft toch verklaard dat Laios door een bende struikrovers werd gedood, is het niet? Als hij bij zijn verklaring blijft dat ze met velen waren, kan ik niet van die moord beschuldigd worden. Wie het over een bende struikrovers heeft, bedoelt daar niet één man mee. Ik was alleen. Als hij daarentegen op zijn verklaring terugkomt en zegt dat slechts één man de moord heeft begaan, dan ben ik bang dat mijn vreselijkste vermoedens bewaarheid worden.'

'Hij heeft het gezegd zoals ik het je heb verteld', zei Jocaste wrevelig. 'Hij moet nu niet met een andere versie voor de dag komen. De hele stad heeft hem gehoord. Maar zelfs al zou hij zijn eerste versie nu ontkennen, dan nog is de moord op Laios niet gebeurd zoals de goden het voorspelden. De dienaar van Apollo heeft gezegd dat Laios vermoord zou worden door een zoon uit mij geboren. Hoe zou hij zijn vader hebben kunnen vermoorden als hij zelf als eerste is gestorven? Begrijp je nu dat het onzin is te letten op de tekens van de goden? Hun voorspellingen zijn waardeloos.'

'Misschien heb je wel gelijk', zei Oedipus zacht. 'Maar laten we toch maar eerst die herder naar hier halen en naar zijn verhaal luisteren.'

'Ik zorg ervoor, dat is beloofd', zuchtte Jocaste terwijl ze haar man in haar armen sloot. 'En laten we nu maar naar binnen gaan.'

De hoogmoed

Het volk van Thebe had met ontzetting geluisterd hoe hun koningen ruziemaakten. Ze rilden toen ze hoorden hoe Oedipus ontdekte dat hij wellicht zichzelf had vervloekt. Maar toen ze Jocaste ook nog godslasterlijke taal hoorden uitslaan, bleven ze helemaal ontzet achter. Ze vroegen zich angstig af wat er van hen moest worden als zelfs hun leiders spotten met de goden.

Een priester bezwoer de menigte:

'Tirannen teren op onmetelijke trots, maar wanneer hoogmoed de hemel raakt, stort wie verwaand is in de afgrond en breekt zijn botten. Wat helpt het bidden van het volk voor wie zichzelf opblaast in eigendunk en niet bevreesd is voor de oneindige rechtvaardigheid der goden? Wie met orakels spot en heiligheid onteert, wordt om zijn trots gestraft en om zijn schimpen genekt.'

Een jongeman trad naar voren en zei luidop:

'Ik ga niet meer op bedevaart naar de navel van de wereld. Mij zul je niet meer zien in Delphi of in de heiligdommen van Abae of Olympia. Als de orakels van de goden niet langer in vervulling gaan, hoeft het voor mij niet meer.'

Maar een oude, vrome vrouw vermaande hem en bad:

'Almachtige goden, heersers van de wereld, laat ons uw macht zien! Laat ons voelen hoe de wereld geen moment aan jullie aandacht ontsnapt en straf dit volk. Want de Thebanen lachen om Apollo en om wat hij gezegd heeft over Laios. Ze hebben niet langer respect voor de goden.'

De meesten echter zwegen en keerden in gepeins verzonken,

ontredderd naar de stad terug.

Diezelfde middag kwamen de edelen van Thebe en de raadsheren van de koning samen in de grote zaal van het paleis om de toestand te bespreken. Terwijl ze volop in gesprek waren, kwam Jocaste binnen. Zonder iemand te groeten, schreed ze – slechts gevolgd door een hofdame – door de zaal tot bij het huisaltaar en bad een moment in stilte. Dan draaide ze zich om en sprak de notabelen toe:

'Edelen van dit land. Ik denk dat ik er goed aan doe bloemen en geurige kruiden te offeren aan de goden. Oedipus is de speelbal geworden van zijn verbeelding. Hij weet niet meer wie hij moet geloven. Zijn angsten laaien op, gevoed door warrige verhalen van dwaze lieden. Ik kan hem niet tot betere gedachten brengen. Apollo, beschermer van onze stad, ik bid je om een gunst. Geef mijn echtgenoot zijn verstand terug. Want angst grijpt ons naar de keel nu we zien hoe onze stuurman stuurloos is.'

Terwijl ze nog aan het bidden was, klonk buiten aan de deur een onbekende stem die met Corinthische tongval aan de heraut vroeg of dit het huis van Oedipus was en waar hij hem zou kunnen vinden. De heraut bevestigde hem dat Oedipus hier woonde, liet hem binnen en wees hem Jocaste aan met de woorden:

'Kijk, die vrouw daar is de moeder van zijn kinderen.'

De boodschapper, die inderdaad uit Corinthe kwam, trad binnen en groette Jocaste met de woorden:

'Ik wens de gemalin van de koning duizend vreugden voor haarzelf en voor allen die haar omringen.'

Jocaste stond op en glimlachte:

'Ik wens je ook geluk, vreemdeling, want dat verdien je wel met je hoffelijkheid. Maar vertel ons: wat is het doel van je bezoek? Wat heb je ons te zeggen?'

'Ik heb goed nieuws voor je huis en voor je echtgenoot, koningin', zei de boodschapper.

'Wat voor nieuws? Vanwege wie?' wilde Jocaste weten.

'Nieuws uit Corinthe', legde de bode uit. 'Het zal je blij maken, maar misschien ook wel droevig.'

'Vreugde en verdriet tegelijk? Dat moet je me eens uitleggen.'

'De inwoners van Corinthe willen Oedipus koning van de Isthmos kronen', verklaarde de boodschapper met een blij gezicht. Jocaste keek hem verrast aan en riep uit:

'Hoezo? Zit Polubos daar dan niet langer op de troon?'

'Nee, mevrouw', antwoordde de bode en hij boog zijn hoofd. 'Polubos is dood en rust in het graf.'

'Wat zeg je? Is Polubos dood?'

De bode knikte. 'Op mijn woord van eer, mevrouw.'

'Vlug', zei Jocaste opgewonden tot een hofdame. 'Ga vliegensvlug naar binnen en vertel dit nieuws aan Oedipus.' Ze gooide haar hoofd achteruit in haar nek en lachte luidkeels: 'Goddelijke orakels, geen knip zijn die nog waard! Oedipus ontvluchtte destijds het huis van zijn vader, bang als hij was om hem te doden zoals de goden hadden voorspeld. En kijk nu: Polubos is van ouderdom gestorven in zijn bed!'

Oedipus stormde de zaal binnen, keek om zich heen en vroeg:

'Jocaste, liefste, je hebt me laten roepen?'

'Luister naar die man daar, Oedipus, en je zult weten wat de voorspellingen van de goden waard zijn.'

'Wie is die man? Wat komt hij me vertellen?' vroeg de koning.

'Hij komt uit Corinthe om je te vertellen dat je vader Polubos dood is.'

'Wat zeg je, vreemdeling?' zei Oedipus onthutst. 'Herhaal je boodschap.'

'Ik kan dit nieuws alleen maar bevestigen', antwoordde de bode. 'Twijfel niet. Je vader is gestorven.'

'Is hij vermoord? Of stierf hij door een ziekte?'

'Ach, oude mensen vallen bij de minste schok', zei de bode terwijl hij met een spijtig gebaar zijn schouders ophaalde.

'Hij is dus door ziekte gestorven, mijn arme vader', zei Oedipus voor zich uit.

'Zeg maar: door zijn hoge leeftijd', vulde de boodschapper aan.

'Ach, lieve Jocaste, wie wil nu nog luisteren naar de goden of naar het gekrijs van de vogels daarboven? Als ik hen moest geloven, was ik gedoemd mijn vader te vermoorden. Hij is nu dood en ik ben hier. Ik heb niet eens een wapen aangeraakt!'

Even betrok het gezicht van Oedipus toen hij zei:

'Of misschien is hij gestorven van verdriet om mijn afwezigheid. Dan zou ik toch nog zijn dood op mijn geweten hebben. Maar nee, Polubos rust nu in het dodenrijk en hij heeft al die nietszeggende orakels meegenomen in zijn graf.'

'Dat heb ik je toch allang gezegd', zei Jocaste, terwijl ze Oedipus teder in haar armen sloot.

'Ik weet het, ik weet het. Maar de angst heeft me misleid.'

Jocaste zuchtte:

'Vergeet het maar meteen. Het is nu allemaal voorbij, Oedipus', suste ze.

'Nee,' zei Oedipus plotseling terwijl hij zich uit haar omarming losmaakte, 'het is nog niet voorbij. Ik moet nog bang zijn voor het bed van mijn moeder.'

'Oedipus, in hemelsnaam,' riep Jocaste geërgerd uit, 'kwel jezelf toch niet tot in het oneindige! Een mensenleven wordt bestuurd door

toeval. Niemand kan je levensloop voorspellen. Laat je dus zoveel mogelijk leiden door je geluk. Neem die bedreiging met incest toch niet serieus. Menig man heeft al gedroomd dat hij met zijn moeder sliep. Laat dat je leven niet vergallen, maar geniet ervan.'

'Daarvan zul je me pas kunnen overtuigen, Jocaste, als ook mijn moeder zal gestorven zijn. Maar zij leeft! Jij hebt makkelijk praten, maar ik moet haar vrezen.'

'De dood van je vader is anders toch overtuigend genoeg, zou ik denken.'

'Je hebt gelijk, Jocaste, voor wat mijn vader betreft. Maar mijn moeder leeft nog en dat maakt me bang.'

De boodschapper had dit gesprek met gefronste wenkbrauwen gevolgd. Toen de koningen even zwegen, kon hij zich niet langer beheersen en sprak:

'Wie is die vrouw die je zo bang maakt, Oedipus?'

'Ik heb het over Merope, man, de vrouw van Polubos.'

'En waarom maakt ze je zo bang, mijn heer?'

'Omwille van een verschrikkelijk orakel dat de goden mij toestuurden, vreemdeling', zei Oedipus stil voor zich uit.

'Kun je me vertellen wat het orakel inhield, heer, of is dat een familiegeheim?'

'Geenszins, vriend', glimlachte Oedipus. 'Apollo heeft me ooit voorspeld dat ik met mijn moeder zou slapen en mijn vader zou vermoorden. Daarom ben ik uit Corinthe weggevlucht. Het is me gelukt, maar ik kan je verzekeren dat het zwaar om dragen was mijn lieve ouders nooit meer te zien.'

'Ben je daarvoor uit Corinthe weggevlucht, Oedipus?' vroeg de boodschapper.

'Ik kon toch niet de moordenaar worden van mijn vader, man!' zei Oedipus geprikkeld.

'Vergeef me, heer, dat ik je niet vroeger heb gerustgesteld', antwoordde de bode. 'Ik wilde je alleen maar van dienst zijn.'

'Wees maar gerust, daar zal ik je voor belonen, vriend', zei Oedipus welwillend.

'Mijn mooiste beloning zou zijn dat je met me mee gaat naar Corinthe.'

'Ik keer nooit meer naar mijn ouders terug', zei Oedipus beslist en hij wendde zijn hoofd af.

'Je spreekt duidelijk zonder kennis van zaken, heer.'

'Wat bedoel je nu weer? In hemelsnaam, leg uit wat je bedoelt.'

'Welja, als het daarom is dat je niet meer naar huis wilt...'

'Ik ben bang dat de voorspelling van Apollo bewaarheid wordt.'

'Je bent dus bang voor een dreiging die van je ouders uitgaat?' vroeg de bode.

'Ja', gaf Oedipus toe. 'Die angst grijpt me voortdurend naar de keel.'

'Je weet dus blijkbaar niet dat er geen reden is voor die angst?'

'Hoezo dan?' riep de koning uit. 'Ik ben toch hun zoon!'

'Niet hun zoon naar het bloed, heer.'

'Wat zeg je nu? Was Polubos niet mijn vader?'

'Net zo min als ik het ben, heer.'

Oedipus keek radeloos en niet-begrijpend om zich heen.

'Hoe kan dat nu? Is hij niet degene die mij heeft verwekt?'

'Ik herhaal het, Oedipus: hij is je vader niet, net zo min als ik.'

'Waarom noemde hij me dan zijn zoon?'

'Omdat hij jou destijds uit mijn handen heeft ontvangen', antwoordde de boodschapper met een vanzelfsprekendheid die Oedipus verstomd achterliet. Hij stamelde:

'Ik was zijn aangenomen kind. En toch beminde hij me zo.'

'Hij had geen eigen kind, heer.'

Oedipus dacht na. In gedachten verzonken, wandelde hij door de

zaal heen en weer. Alle aanwezigen stonden muisstil op hun plek genageld. Alleen het geluid van de voetstappen van de koning weerkaatsten tegen de wanden. Opeens draaide Oedipus zich bruusk om en vroeg aan de boodschapper:

'En jij, toen je mij aan hem gegeven hebt, had je me toen gekocht als een slaaf of had je me gevonden?'

'Ik had je gevonden, heer, in een beboste kloof op de Kithairon', antwoordde de bode stil, maar toch goed hoorbaar.

'Wat had je daar dan te zoeken?'

'Ik hoedde er mijn schapen in de bergen.'

'Je was dus als herder in dienst?'

'En op een dag werd ik uw redder, heer', glimlachte de bode.

'In wat voor beklagenswaardige toestand heb je me daar gevonden?' vroeg Oedipus.

'Ik denk dat je voeten er de sporen nog van dragen, heer.'

'Zwijg me daarover', mompelde de koning, maar de bode ging verder.

'Ik heb de touwen losgemaakt uit je doorboorde voetjes, heer.'

'Ach, zwijg over die schande die ik sinds mijn vroegste dagen met me draag.'

'Je hebt er zelfs je naam aan te danken, Oedipus', glimlachte de bode.

'Bij god, wie heeft me zo gebrandmerkt? Mijn vader of mijn moeder? Geef me antwoord.'

'Dat weet ik niet, heer', zei de man. 'Diegene van wie ik je kreeg, moet dat beter weten dan ik.'

Oedipus keek hem recht in de ogen.

'Hoezo? Je hebt me dus niet zelf gevonden?'

'Nee, heer. Ik kreeg je van een andere herder.'

'Welke herder? Kun je hem nog beschrijven?'

'Hij was, zoals men mij vertelde, een slaaf uit het huis van Laios.'

'Van Laios?' riep Oedipus uit. 'Een slaaf van de vroegere koning van dit land?'

De boodschapper knikte:

'Precies. Hij hoedde de kudden van de koning.'

'Leeft hij nog? Kan ik hem spreken?'

'Dat kun je beter aan iemand van hier vragen.'

Oedipus richtte zich met luider stem tot de aanwezigen:

'Kent iemand van jullie de herder die deze man bedoelt? Loopt hij nog rond in de bossen rond stad of in de stad zelf? Vertel het me, want het wordt tijd dat een en ander hier wordt opgehelderd.'

Een bediende trad naar voren en sprak:

'Ik denk, Oedipus, dat het om dezelfde man gaat die je al hebt laten halen. Niemand weet dat overigens beter dan Jocaste.'

Oedipus keek zijn vrouw vragend aan, maar zij wendde verward haar blik af en wrong haar handen. Hij sprak:

'Jocaste, denk jij dat de herder die wij zoeken dezelfde is over wie deze man het heeft?'

'Over wie heeft hij het?' antwoordde Jocaste met een stem vervormd door angst. 'Vergeet het, Oedipus. Dit leidt toch nergens heen.'

'Waarom zou ik?' zei Oedipus heftig. 'Ik sta op het punt eindelijk mijn afkomst te ontdekken.'

Maar Jocaste wierp zich aan zijn borst en met tranen in haar ogen smeekte ze hem:

'Bij alle goden, Oedipus, staak je opzoekingen als je nog iets om je leven geeft. Het is genoeg dat ik lijd.'

'Maar wees toch niet bang, lieve vrouw', troostte hij haar. 'Zelfs als ik straks ontdek dat ik uit een geslacht van slaven stam, dan treft die oneer alleen mij en jij blijft onbesproken.'

'Hou ermee op! Ik smeek je, Oedipus, luister toch naar me!'

'Nee, Jocaste, ik mag niet naar je luisteren. Ik moet nu met mezelf in het reine komen.'

'Oedipus, het is voor je eigen bestwil dat ik het je vraag. Je beseft de draagwijdte niet van mijn raad.'

Oedipus duwde haar van zich af en zei, tamelijk bars:

'Je goede raad begint me op de zenuwen te werken, vrouw.'

Jocaste liet zich op haar knieën zinken en snikte:

'Ongelukkige! Ik hoop dat je nooit te weten komt wie je bent.'

Maar Oedipus wendde zijn hoofd af en beval:

'Wil men mij nu eindelijk die herder brengen? En laat die vrouw maar ijdel zijn omwille van haar afkomst.'

'O, ongelukkige ellendeling', krijste Jocaste luidkeels. 'Welke naam kan ik je voortaan nog anders geven dan ellendeling!'

En ze vluchtte wenend naar haar slaapkamer, haastig gevolgd door haar hofdame.

De raadsheren en bedienden keken elkaar ontzet aan. Waarom was Jocaste toch zo overstuur? Waarom was ze zo onverhoeds weggevlucht, alsof ze was gegrepen door wanhoop? Was dit niet de stilte voor de storm? Was het niet de voorbode van nog grotere rampen die spoedig zouden losbreken?

'Laat die rampen dan losbreken', donderde Oedipus die het gezanik beu was. 'Ik wil mijn afkomst kennen, hoe laag die ook is. Wat kan het mij schelen als ik van slaven stam? Vrouwen zijn onverbeterlijke ijdeltuiten. Jocaste schaamt zich voor mijn lage afkomst. Maar kijk naar mij: ik ben een gelukskind. De fortuin heeft me goed bedeeld. Dat zal ik niet ontkennen. Het geluk is mijn ware moeder. Zolang ik leef, heb ik goede en slechte dagen gekend. Maar wie ik ook ben of wie ik ook word, nooit zal ik het geheim van mijn geboorte verloochenen.'

De hoop

Als een lopend vuurtje raasde het nieuws door de stad: misschien was Oedipus de zoon van een slaaf. Of misschien wel een kind van de goden zelf, tot leven gewekt op de berg Kithairon. Velen die nog maar net weer in de stad waren, keerden op hun stappen terug en klommen opnieuw naar het paleis van Oedipus waar ze meer hoopten te vernemen. Algauw heerste er een uitgelaten stemming, zo heel anders dan de beklemmende sfeer van de voorbije uren. Zou de ellende eindelijk voorbij zijn? Er was niets wat de Thebanen liever zouden geloven.

'Je hoeft bepaald geen ziener te zijn', zei er een, 'om te weten dat het morgen, bij volle maan, feest zal zijn op de Kithairon, de berg die voortaan bekend zal staan als de wieg van Oedipus, zijn moeder zelfs, zijn voedster. Laten we dankbaar zijn in ons hart voor de weldaden die de god Apollo over ons uitstrooit. Luister vol genade naar ons gezang, Apollo!'

Een paar jonge meisjes dansten in de rondte, klapten in hun handen en zongen:

'Wie van de onsterfelijke vrouwen heeft jou op de wereld gezet, Oedipus? Ben jij misschien een kind van Pan? Wie van Apollo's minnaressen heeft jou gebaard? Ben je verwekt op de Cyllene, waar Hermes werd geboren? Of heb je als kind met de nimfen gespeeld op de Helicon?'

De herder

Toen een dienaar Oedipus kwam melden dat een klein gezelschap het paleis naderde, ging de koning naar buiten, zette zijn handen boven zijn ogen tegen de zon en knikte:

'Als ik het goed heb gezien, nadert daar in de verte onze herder. Hij ziet er even oud uit als de boodschapper die uit Corinthe kwam en bovendien zijn het mijn dienaren die hem begeleiden. Maar,' zei hij, zich tot zijn raadsheren wendend, 'jullie moeten het beter weten dan ik. Jullie hebben hem toch eerder al gezien.'

'Hij is het', zei een van de raadsheren. 'Ik herken hem. Hij was destijds in dienst van Laios.'

Oedipus richtte zich tot de bode:

'Eerst een vraag aan jou, Corinthiër. Is dat de man over wie jij het had?'

'Zeker, heer. Hij is het', zei de man.

Oedipus liep op de herder toe en sprak hem aan:

'Nu jij, oudje. Kijk me aan en geef antwoord op mijn vragen. Was jij destijds in dienst van Laios?'

'Ik was een slaaf, heer. Niet gekocht, maar geboren in zijn huis', zei de herder, die zich allerminst op zijn gemak voelde.

'Wat voor werk deed je bij hem?'

'Ik heb bijna mijn hele slavenleven doorgebracht bij de kudden van mijn heer.'

'In welke streek heb je ze het meest gehoed, man?' wilde Oedipus nog weten.

'Soms op de Kithairon, dan weer op de weiden in de buurt.'

'Heb jij deze man daar ooit ontmoet?' vroeg Oedipus nu, wijzend op de Corinthiër.

'Wat deed hij daar? Welke man bedoel je?' vroeg de grijsaard, die nu rilde als een stengel in de wind.

'Ik heb het over deze man', zei Oedipus kalm. 'Heb je ooit met hem te maken gehad?'

'Ach, ik ben bang dat mijn geheugen mij in de steek laat', antwoordde de herder.

'Dat verwondert mij niet, heer', kwam de Corinthiër tussen. 'Maar ik zal proberen zijn geheugen op te frissen. Ik ben er zeker van dat hij me heeft gekend toen wij beiden op de Kithairon verbleven. Hij leidde twee kudden, ik had er één. Minstens drie keer hebben we daarboven samen een halfjaar doorgebracht, van de lente tot de Grote Beer onder de horizon verdween. Toen het kwade seizoen aanbrak, bracht ik mijn kudden naar de stal en hij de zijne naar de perken van Laios. Vergis ik me, man? Is het niet gebeurd zoals ik zei?'

'Je spreekt de waarheid', zuchtte de oude herder. 'Maar het is allemaal zo lang geleden.'

'En weet je nog', ging de herder verder, 'hoe je mij op een dag een kind hebt gegeven? Je hebt me nog gevraagd om het op te voeden als mijn eigen kind.'

'Wat bezielt je om me dat te vragen?' stamelde de oude.

'Omdat de zuigeling van toen hier voor je staat', zei de bode terwijl hij op Oedipus wees.

'Laat de pest je toch doen zwijgen, man', schreide de herder. 'Kun je je tong niet afbijten?'

'Hé, oudje, wil je dat vervloeken eens laten?' kwam Oedipus tussen. 'Ik zou veeleer jou moeten vervloeken!'

'Vergeef me, heer, wat heb ik dan misdaan?'

'Je hebt hem nog geen antwoord gegeven betreffende het kind', zei

de koning.

'Heer, hij spreekt over dingen waar hij niets van weet. Het is allemaal verloren moeite.'

De man draaide zich om in de hoop zo te kunnen ontsnappen, maar een heraut duwde hem hardhandig tot vlak voor de koning.

'Luister eens', zei Oedipus. 'Als jij niet wilt spreken, kan ik je wel dwingen om te spreken.'

'Doe een oude man als ik geen pijn, heer, in naam van de goden!'

'Bind zijn handen op zijn rug', beval Oedipus. De herder kromp in elkaar terwijl twee soldaten de touwen rond zijn polsen sjorden.

'Ach, waarom toch?' kreet de man. 'Wat wil je van me weten?'

'Het kind waar die man over sprak: heb jij het hem gegeven?'

'Ja, heer, dat deed ik', kermde de oude. 'Veel beter was ik zelf gestorven op die dag.'

'Dat kan je vandaag nog overkomen als je niet gauw de waarheid spreekt', grijnsde de tiran.

'Het overkomt me nog eerder als ik wel de waarheid spreek', jammerde de herder.

Oedipus grinnikte tegen de omstaanders:

'Een grapjas is hij wel, die man!'

'Ik, een grapjas? Helemaal niet, heer. Ik heb je toch al gezegd dat ik hem het kind heb gegeven.'

'Van wie had je dat kind gekregen?' vroeg Oedipus nu weer ernstig. 'Was het jouw kind? Of had je het van iemand anders?'

'Het was niet van mij, heer', zei de herder. 'Ik had het gekregen.'

'Van welke burger? Uit welke familie kwam het?'

'O, heer, in hemelsnaam, ondervraag me toch niet langer.'

'Ik laat je doden als ik het je nog één keer moet vragen!' bulderde Oedipus.

'Het kind was geboren in het huis van Laios', snikte de man

wanhopig.

'Als slaaf? Of had het koningsbloed?'

'Ach, ellendeling die ik ben. Nu moet ik het verschrikkelijkste zeggen!'

'En ik moet het horen. Maar ik móet het horen!'

'Men zei dat hij een zoon was van Laios. Maar je vrouw, die in het paleis is, kan je veel beter uitleggen hoe die dingen zijn gebeurd.'

'Heeft zij zelf je dat kind gegeven?' vroeg Oedipus ontdaan.

'Ja, koning.'

'Waarom?'

'Om het te doden, heer.'

'Zijn eigen moeder? Ai, de ongelukkige!'

'Ze was bang voor de dreigementen van het orakel, heer.'

'Welke dreigementen dan?' vroeg Oedipus.

'Dat het kind zijn ouders zou doden.'

'Maar waarom heb je het kind dan aan hem daar gegeven?'

'Uit medelijden, heer', snikte de herder. 'Hij zou het meenemen naar zijn land, ver weg in den vreemde. Helaas, hij heeft het gered en erger onheil kun je je niet indenken. Als jij echt het kind bent waarover hij daar spreekt, weet dan dat je voor het ongeluk bent voorbestemd.'

Oedipus draaide zich om en sloeg zijn handen voor zijn ogen.

'Nu pas wordt alles mij duidelijk', zei hij. 'Het zalige licht van de zon zal ik nu nooit meer zien. Eindelijk besef ik wie ik ben: getrouwd met de vrouw die ik nooit mocht bezitten, moordenaar van de man die ik nooit mocht vermoorden.'

Oedipus zeeg neer op zijn knieën en stootte een dierlijke kreet uit van ongehoorde smart die bij ieder die het hoorde door merg en been ging.

Het bloed

De verslagenheid was groot bij het volk dat op de trappen van het paleis getuige was geweest van het gebeurde. Toen ze zagen hoe Oedipus als een gebroken man zijn huis in ging, kwamen de tongen los.

'Geluk is niet voor mensen weggelegd', zei er een. 'Wie zich 's ochtends nog gelukkig waant, wentelt zich 's avonds in ellende. Arme Oedipus, wat met jou gebeurd is, prent ik als voorbeeld in mijn hoofd. Jouw lot leert ons dat we hier geen geluk hoeven te verwachten.'

Een ander mijmerde met spijt:

'Tot zeer hoog in de hemelboog heeft deze man zijn pijlen geschoten en het leek wel of een schaduwloos geluk voorgoed zijn deel was. Ach, Zeus, de sfinx die raadsels raaskalde gooide hij van de rotsen. Hij wierp een wal op tegen het onheil en de dood die onze stad teisterden. Daarom hebben we jou, Oedipus, tot koning gekroond en mocht je over het machtige Thebe regeren. Maar welk troosteloos lot kun je vandaag nog met dat van jou vergelijken? Nooit eerder hebben rampen en ruwe beproevingen iemands leven zo genadeloos omgewoeld!'

Een derde schudde zijn hoofd:

'Hoe is het toch mogelijk, beroemde Oedipus? Hoe kon jij toch dezelfde haven binnenvaren waarin eerst je vader had geschuild? Hoe heeft het bed waarin je vader jou had verwekt je toch zolang kunnen verdragen?'

Een vierde sloot zich bij hem aan:

'De tijd die alles ziet, ontdekte ook deze onzuivere passie waarin het kind zijn kinderen verwekt in de schoot waarin hij zelf ontstond. Had ik dat hoerenkind, verwekt door Laios, maar nooit gezien! Nu kan ik nog

slechts janken en mijn onmacht uitschreeuwen. En toch kan ik maar niet vergeten dat het Oedipus was die mij weer adem gaf en mij de slaap terug deed vinden.'

Terwijl de Thebanen de zaken van die dag bespraken, elkaar beklaagden en zich afvroegen hoe het nu verder moest, ging de deur van het paleis weer open. Een dienaar van de koning, zichtbaar ontdaan, strompelde naar buiten, zijn hand voor zijn mond alsof hij elk moment zou overgeven. Het volk drumde om hem heen, hongerig naar nieuws, maar het duurde een hele tijd voor hij de woorden vond om het onbeschrijfelijke te beschrijven. Eindelijk sprak hij stil, bijna niet te verstaan:

'Thebanen, jullie die het huis van Labdakos vanouds een warm hart toedragen, ik heb jullie iets verschrikkelijks te melden. Het verhaal is ongehoord, het spektakel ongezien, de rouw die jullie zullen dragen ondraagbaar. Geen zee heeft genoeg water om de stank uit dit huis weg te spoelen. De rij met rampen houdt niet op en de laatste ramp hebben onze koningen zichzelf aangedaan. Is de bitterste pijn niet deze die men zichzelf aandoet?'

'O goden,' huilde een vrouw, 'is het dan nog niet genoeg geweest? Wat kom jij er nog aan toevoegen?'

'Ach, ik kan het in één woord vertellen', zuchtte de dienaar. 'Jocaste, onze geliefde koningin, is dood.'

'Bij god, ook dat nog! Vertel ons hoe het is gebeurd.'

'Ze heeft zichzelf gedood', fluisterde de man helemaal van zijn stuk. 'Jullie ogen hoefden gelukkig niet te zien wat voor afgrijselijks hier is gebeurd. Heeft het wel zin dat ik het jullie vertel, ik die de verschrikking nooit meer uit mijn geheugen zal kunnen wissen? Razend was ze toen ze naar haar kamer liep terwijl ze zich de haren uit haar hoofd rukte. Ze komt binnen. Ze slaat de deur dicht met een dreun en sluit ze. Dan roept ze Laios, al is die al jaren dood. Ze ziet precies voor zich wat er gebeurd

is: hoe het kind dat uit zijn zaad ontsproot hem doodsloeg en haar met een bezoedeld nageslacht opscheepte. De ongelukkige gilde en wierp zich op het bed waar zij een echtgenoot van haar echtgenoot ontving en kinderen van haar kind.'

Hulpeloos keek de dienaar om zich heen, maar niemand van de omstaanders kon nog een woord uitbrengen. Ten slotte ging hij verder:

'Hoe ze precies is omgekomen, weet ik niet, want op dat ogenblik stormde Oedipus naar binnen, brullend van wanhoop en hij was het om wie wij ons bekommerden. Geef mij een zwaard, riep hij, terwijl hij radeloos heen en weer liep. Hij zocht zijn vrouw, of moet ik zeggen: zijn moeder, die hem gedragen heeft en gebaard. In zijn razernij moet een van de goden hem hebben ingefluisterd waar ze was, want wij hebben hem niets gezegd. Krijsend, en alsof hij door iemand werd geleid, stormde hij op de deur van haar kamer af en beukte die in met een bovenmenselijke kracht. Een ogenblik slechts bleef hij als verstomd staan en wij zagen hoe zijn vrouw zich had verhangen aan de balk boven haar bed. De knoop van haar sjaal snoerde haar keel. Toen hij haar zag, rukte hij reutelend de knoop los en legde het lijk op de grond. Wat toen gebeurde, was gruwelijk om zien en sloeg ons met verstomming. Oedipus rukte de gouden gespen van de riem waarmee haar kleed was opgebonden, bekeek ze en sloeg ze met de punten in de bollen van zijn ogen. Die zouden alvast de ellende en de misdaad niet meer zien die hij had aangericht, schreeuwde Oedipus. Het zou voor altijd donker zijn zodat hij nooit meer zou hoeven te herkennen wie hij nooit had mogen kennen. Hij sloeg en sloeg en bleef al huilend slaan en het zwarte bloed spoot uit zijn ogen en lekte langs zijn kin. Dit was niet het leed van één man alleen, maar het met bitterheid vermengde leed van man en vrouw samen. Waar was hun voorspoed heen die tot zo kort geleden onaantastbaar leek? Nu restte alleen gejammer, ontzetting, dood, schande. Van alle kwaad dat een naam heeft, ontbrak er hier niet één.'

De dienaar zweeg. Het duurde een hele tijd voor iemand de stilte verbrak en vroeg:

'En nu? Is de pijn nu wat gestild?'

'Ach, hij schreeuwt dat we de deuren moeten opengooien, dat we aan de hele wereld moeten laten zien wie hij is. Dat hij zijn vader heeft vermoord en zijn moeder... ach, laat me niet nog eens herhalen wat hij met zijn moeder deed. Hij wil dat we hem uit dit land verbannen, zoals hij dat zelf verordend heeft. Hij wil niet langer binnen deze muren blijven. Maar geloof me, hij heeft nu hulp nodig en een gids om hem te leiden, want zijn leed is te zwaar om door één mens verdragen te worden. Je zult zo dadelijk zelf zien hoe beklagenswaardig hij is, want de grote poort wordt opengedraaid. Wat je zult zien, zal je medelijden wekken, hoezeer je hart ook verhard zou zijn door haat.'

Toen Oedipus in het deurgat verscheen, zijn nog bloedende ogen haastig verbonden, ging er een kreet van verbijstering door de menigte.

'Wat is dit lijden verschrikkelijk om te zien', zei een man die zijn hoofd afwendde. 'Erger leed heb ik vast nooit gezien. Zie toch welke razernij zich van hem heeft meester gemaakt. Welke god heeft hem zo zwaar geslagen, verpletterd onder opgestapeld kwaad? Ongelukkige Oedipus, ik kan je nauwelijks aankijken, hoezeer ik ook zou willen. Ik zou je willen horen, je ondervragen, je bekijken. Maar ik sidder al bij je aanblik.'

'Ach, sukkel die ik ben', stamelde Oedipus terwijl hij aarzelend met zijn voeten tastte in de duisternis die hij voor zichzelf had geschapen. 'Waar leiden mijn stappen naartoe? Waar vliedt mijn stem heen? Wat rest er van mijn leven?'

'Niets dan ellende, onbeschrijfelijk, niet om aan te zien', antwoordde een van de omstaanders voor hem.

'De duisternis omhult me als een zwarte wolk', prevelde Oedipus voor zich uit. 'Daar kom ik nooit meer uit, die nacht is voor altijd. Ik kan

alleen nog klagen. De pijn in mijn ogen is scherp als een mes en even messcherp is de pijn die mijn geheugen kwelt.'

'Klaag zoveel je maar wilt, Oedipus. Je hebt er alle reden toe', klonk een stem vol medelijden uit de duisternis.

'Ach, ben jij dat, vriend?' vroeg Oedipus met een sprankel hoop in zijn stem. 'Ben jij de enige die me trouw is gebleven, die medelijden heeft met deze blinde? Ik weet wie je bent. Zelfs in mijn duisternis heb ik je stem herkend.'

'Waarom heb je jezelf zo toegetakeld, Oedipus', zei dezelfde stem. 'Waar heb je het lef vandaan gehaald om zelf je ogen uit te slaan? Welke god heeft jou daartoe gedreven?'

'Apollo, beste vriend', zei Oedipus op onverwacht besliste toon. 'Hij is de ware auteur van het bittere lot dat mij treft. Maar ik heb het zelf voltrokken met deze handen, sukkel die ik ben. Ik heb mezelf de ogen uitgestoken, want waarom zou ik nog moeten zien, als niets wat ik nog zie me vreugde geeft?'

De omstaanders knikten en beaamden wat hun geschonden vorst had gezegd.

'Weet iemand van jullie misschien iets wat ik nog had moeten zien?' riep Oedipus nu wrang. 'Is er nog iets waarvan ik had kunnen houden, wat ik had kunnen liefhebben, met plezier had kunnen beluisteren? Jaag me weg, vrienden. Jaag me over de grenzen van de stad, want ik ben verdoemd. Ik ben de pest van Thebe. Van alle stervelingen word ik het meest gehaat door de goden.'

'Je hart wordt nog meer verscheurd door je geweten dan door het kwaad dat je hebt aangericht, Oedipus. We hadden je beter nooit gekend.'

'Vervloekte herder', gromde Oedipus vol bitterheid. 'Waarom in hemelsnaam heb je destijds de touwen uit mijn verminkte voeten getrokken? Door me de dood te besparen, heb je mij niets dan ongeluk geschonken. Hoeveel leed zou mezelf en mijn geliefden niet bespaard

zijn gebleven als je me toen had laten creperen in de wildernis?'

'Dat ware inderdaad beter voor je geweest, Oedipus', zei een man.

'Ik zou niet teruggekeerd zijn om mijn vader te vermoorden en nooit zou men mij een moederneuker hebben genoemd. De goden zijn niet met mij. Ik ben een kind van een onzuiver ras: ik heb het bed bezoedeld waarin ik ben geboren. Stel je voor! Als er een ongeluk bestaat dat erger is dan het ergste ongeluk, dan is het mij ten deel gevallen!'

'Dat is zo, Oedipus', zei een stem. 'Maar misschien is het nog beter om niet te leven dan om blind door het leven te gaan.'

'Bespaar me je verwijten, wil je', antwoordde Oedipus geërgerd. 'Wat had ik dan moeten doen? Ik heb wat dat betreft van jullie geen lessen te krijgen. Zeg zelf: hoe zou ik mijn vader in de ogen kunnen kijken als ik hem in de onderwereld ontmoet? En mijn moeder, de ongelukkige! De misdaden tegen mijn ouders veeg ik niet uit door me van het leven te beroven. En wat mijn kinderen betreft, geboren uit dezelfde buik, denk je dat ik hun aanblik nog kan verdragen? Nee, mijn ogen zouden het niet uitstaan, evenmin als ze deze stad en haar vestingen nog willen zien, laat staan de beelden van de goden in haar tempels. Ik was de eerste onder de Thebanen en de gelukkigste. Maar ik heb mezelf vervloekt, uitgespuwd door de goden, ik, de verworpen zoon van Laios. Denk je dat ik na zo'n publieke schande nog één Thebaan in de ogen zou durven te kijken? Nee! Ik had ook mijn oren nog moeten dichtstoppen. Dan was ik eindelijk opgesloten in dat miserabele lijf zonder nog iets te hoeven zien, zonder nog iets te hoeven horen. Ach, Kithairon, waarom heb je mij gastvrijheid verleend? Waarom heb je me niet meteen doen omkomen? Dan had ik nooit de schande van mijn geboorte aan de mensen moeten onthullen. O Polubos, o Corinthe, het oude paleis waarvan ik dacht dat het mijn vaderhuis was, wat een verschrikkelijk geheim zat er verborgen in die onbezorgde jeugd die ik daar doorbracht? Kijk hoe ik vandaag de misdadiger in mezelf ontdekt

heb, geboren uit misdadig bloed. En dan die driesprong in die smalle vallei, die weg die het bloed van mijn vader heeft gedronken – bloed dat ik eigenhandig heb vergoten – herinner je je nog die misdaad waar je getuige van bent geweest? En weet je nog het smerige vervolg? Hoe ik de vrouw huwde die mijn moeder was en mijn zaad spoot in de buik die me had gebaard? Zo werd ik vader en broer van mijn eigen kinderen. Mijn bruid was mijn moeder en mijn vrouw tegelijk. We bedreven het monsterlijkste spel dat mensen kunnen spelen. Wat zo schandelijk is om te doen, is niet minder eerloos om over te praten. Waarop wachten jullie in hemelsnaam? Verberg me, dood me, gooi me in de zee, het maakt niet uit, als ik maar ergens ben waar je me nooit meer ziet. Kom, raak me nog eens aan. Je hebt vast nog nooit iemand gevoeld die zo diep is gevallen. Wees maar niet bang: het kwaad dat ik beging, is zo buitenmaats dat niemand van jullie het kan bevatten.'

'Kijk, daar heb je Kreon', riep iemand. 'Niemand dan hij is beter geschikt om je wensen te vervullen en om je raad te geven. Hij is immers de enige die je kan opvolgen en dit land kan besturen.'

'Ach', klaagde Oedipus. 'Wat hebben wij elkaar nog te vertellen? Waar haal ik het recht vandaan om hem nog om een gunst te vragen? Hij kijkt terecht op mij neer.'

'Oedipus, ik ben hier niet gekomen om met je ellende te lachen of om je verwijten te maken', zei Kreon nadat hij zich een weg door de menigte had gebaand en bij zijn schoonbroer stond. 'Maar jullie, Thebanen, moesten je schamen dat jullie dit schamel hoopje mens hier zo laten staan in het volle zonlicht: iemand die zoveel schande met zich draagt dat noch de aarde, noch de heilige regen, noch het daglicht hem kunnen verdragen. Breng hem gauw naar binnen. Het is niet goed al dit ongeluk tentoon te stellen voor wie niet tot zijn familie behoort.'

'In naam van de goden,' antwoordde Oedipus, 'ik heb me zwaar in jou vergist, Kreon. Je toont zoveel goedheid voor mij die zoveel heeft

misdaan. Luister naar mijn vraag. Ik vraag het niet voor mezelf, maar voor je eigen goed.'

'Wat wil je me vragen, Oedipus?'

'Gooi me de stad uit, Kreon. Breng me voorbij de verste grenzen van Thebe naar een plek waar ik alleen kan sterven zonder nog met iemand te moeten praten.'

'Dat had ik wel willen doen, Oedipus', antwoordde Kreon. 'Maar ik aarzel. Eerst wil ik weten wat de goden ervan denken.'

'Dat weet je toch allang, Kreon. Wie zijn vader vermoordt, moet sterven.'

'Dat zegt men inderdaad', antwoordde Kreon. 'Maar in de gegeven omstandigheden wil ik dit bevestigd weten.'

'Wil je de goden lastigvallen voor een verdoemde als ik?'

'Zeker', zei Kreon. 'En deze keer zul je me wel geloven.'

Oedipus verzette zich niet langer. Maar hij had nog een laatste wens:

'Mag ik je deemoedig vragen, Kreon, om de vrouw die hierbinnen ligt een graf te geven? Die plicht komt jou toe, want ze is je zuster. Wat mezelf betreft, ik denk dat mijn vaderstad mij niet oud wil zien worden binnen zijn muren. Laat mij me terugtrekken in de bergen, op de Kithairon die mijn vader en mijn moeder al van jongs af als mijn graf hebben voorbestemd. Laat me daar sterven zoals zij het gewild hebben. Ik weet dat noch ziekte, noch een ongeval mij klein hebben gekregen. Alleen in ruil voor dit buitenmaatse ongeluk werd mij als zuigeling de dood bespaard. Laat mijn lot nu maar zijn beloop krijgen.'

Oedipus zweeg een moment, dacht even na en sprak toen met aandrang:

'Mijn laatste vraag, Kreon, betreft mijn kinderen. Maak je geen zorgen om de jongens. Het zijn inmiddels mannen. Ze kunnen voor zichzelf zorgen. Maar zorg toch goed voor mijn twee kleine meisjes.

Nooit gingen ze zonder mij aan tafel en we deelden ons voedsel. Jij zult wel voor hen zorgen, Kreon?'

Kreon nam de hand van Oedipus in de zijne en wreef erover met zijn andere hand. Natuurlijk zou hij voor hen zorgen.

'Ik wil ze nog eens voelen, Kreon, een laatste keer. Laat mij hun ongeluk bewenen. Sta het mij toe, Kreon, prinselijke Kreon. Als ik hen met mijn eigen handen kan strelen, zal het zijn of ik ze met me meeneem. Het zal zijn of ik ze zie.'

Kreon liet Oedipus los, draaide zich om en gaf een van de bedienden een teken met zijn hoofd dat hij de kinderen moest halen. Even later leidde de dienaar de wenende meisjes tot bij Oedipus.

'Wat hoor ik daar? Bij alle goden, hoor ik mijn kinderen daar snikken? Kreon heeft medelijden met me gehad. Hij heeft mij mijn lieve kinderen gestuurd. Ik vergis me toch niet?'

'Nee, je vergist je niet, Oedipus', zei Kreon. 'Ik heb ze laten komen om zo je leed toch ietwat te verzachten.'

'Mijn zegen, Kreon, en mijn dank daarvoor. Ik hoop van harte dat de goden jouw geluk beter behoeden dan het mijne. Maar kinderen, waar zijn jullie? Kom hier bij jullie broer. Ik steek mijn handen naar jullie uit. Bekijk de ogen van jullie vader die ooit zo schitterden vol vuur. Ach, lieve kleintjes, in mijn onwetendheid heb ik jullie verwekt in de schoot waarin ikzelf ontvangen werd. Ik heb geen ogen meer om jullie aan te kijken, alleen nog om jullie te bewenen. Want jullie leven is van nu af aan door bitterheid getekend. De inwoners van Thebe zullen jullie wegjagen van hun vergaderingen. Ze zullen jullie weren op hun feesten. In plaats van te genieten, zullen jullie wenend huiswaarts keren. En als de dag komt dat jullie kunnen huwen, zal er niet één vrijer zijn die alle roddels en vervloekingen die je aan je ouders te danken hebt, zal durven te trotseren. Het is een zware erfenis: je vader die zijn vader doodde en met zijn moeder trouwde en dan de vrucht te zijn van die bloedschennige

verhouding. Dat zal men jullie blijven verwijten. Wie zal nog met je willen trouwen? Niemand toch! Jullie zullen alleen achterblijven als oude vrijsters.'

Dan richtte Oedipus zich tot Kreon:

'Kreon, ze hebben nog slechts jou als vader, want hun ouders zijn niet meer van deze wereld. Laat ze niet zonder middelen, zonder echtgenoot, zonder huis. Het zijn je nichtjes, Kreon, maak ze niet even ongelukkig als ikzelf. Heb medelijden met ze, want ze zijn nog zo jong en ze hebben niets meer. Ik stel al mijn hoop op jou, Kreon. Beloof me dat je voor ze zult zorgen. Geef me je hand erop. En jullie, mijn kinderen, laat me jullie nog een raad geven, ook al begrijpen jullie me nog niet: probeer van jullie leven meer te maken dan je vader ervan heeft terechtgebracht.'

'Genoeg tranen nu, Oedipus', onderbrak Kreon hem. 'Kom mee naar binnen.'

'Ik moet je wel gehoorzamen, al doe ik het met tegenzin.'

'Toch is het beter zo. Alles heeft zijn tijd.'

'Ik ga naar binnen, Kreon, maar op één voorwaarde?'

'En dat is?'

'Dat je mij het land uitjaagt.'

'Die genade ligt in de handen van de goden', antwoordde Kreon terwijl hij Oedipus bij de arm nam om hem naar binnen te leiden. Maar die rukte zich los en zei nors:

'De goden! Die hebben mij al verstoten!'

'Dan zullen ze je ook spoedig verbannen', zei Kreon kalm.

'Denk je dat echt?'

'Ik zeg alleen maar wat ik denk.'

Eindelijk gaf Oedipus zich gewonnen:

'Goed. Breng me dan maar naar binnen.'

'Vooruit dan', zuchtte Kreon, 'maar laat nu eerst de kinderen los.'

'Ach, neem ze mij niet af', smeekte Oedipus.

'Wil je nog steeds de meester spelen? Het is je nochtans niet goed bevallen, Oedipus. Kom.'

Oedipus liet zijn vermoeide handen van hun hoofdjes glijden en volgde Kreon naar binnen. Het bloed dat nog steeds uit zijn ogen liep, vermengde zich met tranen.

Dit was het verhaal van Oedipus.
Hij loste de buitenissigste raadsels op.
Hij was machtig
en menigeen was jaloers op hem.
Maar je hebt gezien
hoe hij in een moeras van ellende terechtgekomen is.
Prijs dus nooit de dag gelukkig
voor de avond is gevallen.

Achteraf

Dit verhaal heb ik niet zelf geschreven. Ik heb het alleen naverteld. Sophocles schreef het in Athene, nu bijna 2.500 jaar geleden. Wat hij toen over het lot van de mens vertelde, is ook vandaag nog actueel. Hoewel wij terecht geloven dat we ons leven zelf kunnen sturen en ons lot desnoods kunnen ombuigen, is dat toch maar ten dele waar. Het verhaal van Oedipus en Jocaste kan ons helpen om die dwaze grillen van het lot te dragen.

Over Sophocles

De Griekse tragedieschrijver Sophocles werd omstreeks 496 voor Christus geboren in Colonus, op de drempel van Athene. Hij kwam uit een rijke en machtige familie en dus hoefde hij zich over zijn toekomst geen zorgen te maken. Maar Sophocles was bezeten van het theater en besloot acteur te worden. Helaas was zijn stem te zwak om verstaanbaar te zijn in de grote openluchttheaters van Athene. Toen besloot hij maar zelf toneelstukken te schrijven voor anderen en dat bleek een goede keuze. In 468 voor Christus, nog geen dertig jaar oud, haalde hij met zijn eerste toneelstuk de hoofdprijs binnen op het theaterfestival ter ere van Dionysos. Geen kleine prestatie was dat, want een van zijn mededingers daar was Aischulos, een van de grootste treurspeldichters van zijn tijd.

Sophocles had meteen de smaak te pakken en schreef in zijn verdere leven meer dan 120 toneelstukken die vrijwel allemaal met groot

enthousiasme door het publiek werden onthaald. Helaas zijn er slechts zeven helemaal bewaard gebleven: *Koning Oedipus, Antigone* en *Electra* zijn daarvan de bekendste. De andere zijn *Oedipus in Colonus, Atlas, De Trachinische vrouwen* en *Philoctetes*. In totaal won Sophocles 24 keer de Dionysia met 96 van zijn stukken, meer dan Aischulos of dan Euripides, de derde grote tragediedichter van zijn eeuw. Alle andere keren bekleedde hij de tweede plaats.

Sophocles vernieuwde het Griekse toneel. Hij beperkte de rol van het spreekkoor en liet het op een meer natuurlijke manier aan de handeling deelnemen. Hij was ook de eerste die meer dan twee acteurs tegelijk op de scène zette en dat was in die tijd ongezien. Het gaf hem wel de mogelijkheid zijn dialogen levendiger en vooral levensechter te maken.

Zonder twijfel had Sophocles van de drie tragedieschrijvers uit Athenes Gouden Eeuw het sterkste gevoel voor drama en voor timing. Zijn toneelstukken hebben een zeer degelijke structuur waar hij zijn poëtische teksten moeiteloos aan ophangt. Zijn hoofdpersonen zijn stuk voor stuk tragische figuren, maar over hun heldenstatus bestaat geen twijfel. Hij toont ons niet de mens zoals die is, maar zoals hij zou willen zijn. Toch zijn de personages van Sophocles geen typetjes, maar mensen van vlees en bloed en nog sterke persoonlijkheden ook. Maar de wetten van de goden gaan voor alles en daar heeft de mens zich naar te schikken, hoe onrechtvaardig die wetten hem ook toeschijnen.

Sophocles werd negentig jaar en stierf in 406 (of heel misschien 405) voor Christus. In al die jaren had hij geen voet buiten zijn vaderstad Athene gezet, behalve dan in militaire dienst.

De Oedipusmythe bestond allang voor Sophocles er zijn toneelstuk over schreef. De oudst bekende versie kregen we van de blinde dichter Homeros die waarschijnlijk rond 800 voor Christus leefde ergens in Klein-Azië. Maar mogelijk is het Oedipusverhaal nog veel ouder en werd het generaties lang mondeling doorverteld. Afhankelijk van de bron verschillen de details van het verhaal. De toneelversie van Sophocles is dus eigenlijk het eindpunt van een lang proces. Je kunt er echter van uitgaan dat de toeschouwers die naar Sophocles' Oedipus gingen kijken, het verhaal op hun duimpje kenden. De kracht ervan ligt dan ook niet in het verhaal op zich, maar in de manier waarop Sophocles de karakters tegenover elkaar uitspeelt en slechts mondjesmaat de informatie vrijgeeft waardoor Jocaste en Oedipus achter de vreselijke waarheid komen.

Een paar elementen uit het verhaal hoeven voor een moderne lezer wel enige verklaring. Zo is er dat raadsel van de sfinx dat door Oedipus werd opgelost en waarmee hij de stad bevrijdde. Sophocles vermeldt het raadsel, maar verklapt het niet. Het was immers ook maar een kinderraadseltje. Het ging zo: 'Welk dier loopt 's ochtends op vier poten, 's middags op twee en 's avonds op drie?' En het antwoord: 'De mens, die als kind op handen en voeten loopt, als volwassene op twee benen, en in zijn oude dagen op een stok leunt.' Een beetje ongeloofwaardig dus om het lot van een stad van zo'n melig raadseltje te laten afhangen.

En dan de sfinx zelf. Griekse sfinxen waren monsters met het gezicht en de borsten van een vrouw, het lichaam van een leeuw en de vleugels van een arend. Zo'n monster zou dus de toegangsweg tot Thebe versperd hebben en elke voorbijganger met het raadsel hebben lastiggevallen. Wist hij de oplossing niet, dan werd hij door het monster verscheurd. Oedipus wist het wel, waarna het monster zichzelf van de rotsen gooide. Meteen was de stad bevrijd en haalde men Oedipus in als

tiran.

De titel tiran verstaan wij als een dwingeland, een despoot, een gewelddadige heerser. Voor de Grieken echter was een tiran oorspronkelijk een heerser die de macht niet had geërfd, maar had gekregen omwille van zijn verdiensten. Oedipus was zo'n tiran. Vandaar ook dat ik in dit verhaal de termen tiran en koning door elkaar gebruik.

En dan ten slotte die voetjes van de kleine Oedipus, hoe zit het daar eigenlijk mee? De bode maakt er een toespeling op als hij zegt dat Oedipus aan die verminkte voeten zelfs zijn naam te danken heeft. Het Griekse woord Oedipus (Οἰδίπους) betekent immers gezwollen voet.

Over dit boek

Met deze navertelling heb ik slechts één doel nagestreefd: jou het verhaal leren kennen. Met groot respect voor de oorspronkelijke woorden van de Griekse toneelschrijver heb ik dit meesterwerk, dat mij al meer dan dertig jaar fascineert, ook voor jou toegankelijk willen maken.

Ik ben geen classicus. Ik ken geen Grieks. Ik heb me van vertalingen bediend om het verhaal van Oedipus na te vertellen. Ik vind het veel belangrijker wat Sophocles ons met dit verhaal wilde vertellen, dan wat hij zo lang geleden met een of ander Grieks woord precies bedoeld kan hebben.

Twee zeer verschillende vertalingen hebben mij daarbij grote diensten bewezen. Enerzijds gebruikte ik de Franse vertaling van Robert Pignarre (*Théatre complet de Sophocle: Œdipe Roi*, Garnier-Flammarion 1964) die erg letterlijk de Griekse tekst volgt; anderzijds de Nederlandse vertaling van Johan Boonen (*Sofokles: Oidipoes, tiran van thebe*, Acco-

Leuven 1987) die iets vrijer omgaat met de tekst, maar dat wel doet in een mooi en zegbaar Nederlands.

Oedipus is geschreven als een toneeltekst. Het verhaal dat hier voor je ligt, is dat niet. Ik heb Oedipus in een verhaalvorm gegoten. Toch ben ik heel dicht bij de dialogen van Sophocles gebleven. Alleen de teksten van het spreekkoor heb ik anders benaderd. Ik heb ze in de mond gelegd van inwoners van Thebe, die commentaar leveren op wat gebeurt. Dat is tenslotte ook de taak geweest van het spreekkoor.

Willy Schuyesmans
Wenduine september 2001

Alle boeken van Willy Schuyesmans

Alle met ePUB gemerkte boeken zijn als e-boek verkrijgbaar op www.schuyesmans.be.

De zilverrug ePUB

Averbode-Altiora, 1988.

De huilers ePUB

Averbode-Altiora, 1989.

Tand om Tand ePUB

Averbode-Altiora, 1990, 1999.

Braam ePUB

Averbode-Altiora, 1992. / ShopMyBook, 2007.

De winter van de Belgica ePUB

Averbode-Altiora, 1993 /Davidsfonds, 2005.

De bende van de mol ePUB

Averbode-Altiora, 1994, 2001.

Morgen dood ik een leeuw

Kok Educatief, 1996. - Die Keure Kameleonbieb, 2011.

Ariadne ePUB

Averbode-Altiora, 1994, 1996.

Stilstaan ePUB

Averbode-Altiora,1995. - Davidsfonds, 2004.

Adieu Benjamin

Duitse vert. Stilstaan – Ars Edition, 1997. – ProBusiness, 2005.

Brand in de Tikkebossen ePUB

Averbode-Altiora, 1997.

Jan zegt nooit wat

Kok Educatief, 1998.

Middernachtzonde ePUB

Averbode,Altiora, 2001.

De ogen van de tiran ePUB

Averbode-Altiora, 2002.

Kwikloks

Averbode-Altiora, 2002.

Antigone’s keuze ePUB

Davidsfonds, 2003.

Arm en rijk

Die Keure Kameleonbieb, 2011.

Dian Fossey: Mama Gorilla

Die Keure Kameleonbieb, 2011.

Mayan en Mallerik

Die Keure Kameleonbieb, 2011.

De grote ontgoocheling

Die Keure Kameleonbieb, 2011.

Hoerenjong ePUB

Eigen beheer, 2013.